

Liberteryen Teoride Özgürlüğün ve Siyasetin Sınırları

Ahmet Taner

Dr. | Siyaset Bilimci | ahmet_taner@hotmail.com

Atilla Yayla

Prof. Dr. | İstanbul Medipol Üniversitesi | atillayayla@yahoo.com

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 91-92, Yaz-Güz 2018, ss. 7-51.
Gönderim Tarihi: 28 Kasım 2018 | Kabul Tarihi: 7 Aralık 2018

Öz

Liberteryenizm, liberalizmi rasyonalist-objektif bir etik temelde yeniden tanımlamayı amaçlayan bir teoridir. Liberteryenler, "öz sahiplik" ve "saldırmazlık aksiyomu" kavramlarıyla bireye mutlak ve sınırsız bir özgürlük alanı oluşturmayı çalışırlar. Liberteryenizmi liberal çizgiden farklılaştıran en önemli özellik, bireysel özgürlüğü, liberalizmin ortaya çıkaracağı sonuçlar üzerinden değil, tamamen objektif bir ahlâkî kod üzerinden savunmasıdır. Bu makale, liberalizmin özgürlük nosyonunu ve sınırlı devlet ilkesini bireysel özgürlüklerin korunması açısından yeterli görmeyen liberteryenizmin liberal gelenek içindeki yerini belirleyerek, devletsiz bir toplum modelinin kuramsal ve tarihsel açıdan gerçekçiliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Özgürlüğe yönelik en büyük tehdidin devletten kaynaklandığını öne süren liberteryenler, devletin cebir tekeli elinde tuttuğu bir siyasal sistem yerine, "güvenlik" ve "adâlet" hizmetlerinin özel firmalarca sunulduğu anarko kapitalist modeli savunurlar. Liberteryen teorisyenler, bu sistemin insanın rasyonalist doğasına en uygun model olduğuna inansalar da, liberteryen toplumda bireyler arasındaki hak ve özgürlük çatışmasının nasıl önleneceği, toplumsal barışın ve düzenin nasıl sağlanacağı, devletin var olmadığı bir siyasal sistemde güven ve istikrar sorununun nasıl çözüleceği gibi sorulara yeterli ve ikna edici cevaplar sunamazlar.

Anahtar Kelimeler: Liberteryenizm, Anarko kapitalizm, Öz-sahiplik, Saldırmazlık aksiyomu

The Limits of Freedom and Policy in Libertarian Theory

Abstract

Libertarianism is a social theory which aims to re-define liberalism on the base of a rationalist-objective ethic. Libertarians seek to build an absolute and unlimited realm of freedom, by means of self-ownership and non-aggression axiom, for individuals. The prominent feature of libertarianism, which differentiates it from classical liberal tradition, is that it defends individual freedom on an ethical code or value, not its consequences. This essay aims to examine whether anarcho-capitalist model of society is historically and cognitively realistic or not, thereby identifying its position within the liberal tradition. Libertarians, who hold the state as the greatest threat to freedom, advocate anarcho-capitalism, in which private firms provide justice and security, against the state with coercive monopoly. Libertarians are convinced that the stateless society is the best fit model to the rational nature of human. However, they fail to provide sufficient and compelling answers about how to resolve the tensions of rights or freedoms among individuals, how to ensure social order and peace in an anarcho-capitalist society.

Keywords: Libertarianism, Anarcho-capitalism, Self-ownership, Non-aggression axiom

Giriş

Klasik liberalizm 17. ve 18. Yüzyılda şekillenmiş siyasal bir teoridir. Siyasal bir doktrin olarak liberalizmin temel amacı, negatif bir değer olarak bireysel özgürlüğün güvence altına alındığı, devletin fonksiyonlarının adâlet ve güvenlik hizmetleriyle sınırlandırıldığı barışçıl bir toplumsal düzene ulaşmaktır. 19. Yüzyılın sonlarında başlayıp 20. Yüzyılın başlarında dünyayı etkisi altına alan siyasal ve ekonomik değişim süreçleri, diğer ideolojileri olduğu gibi liberal teoriyi de derinden etkilemiş, farklı liberalizm yorumlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. 19. Yüzyılda, değişen toplumsal talepler ve devlete daha aktif, müdahaleci roller veren kolektif ideolojiler liberal düşünce geleneğinde “sosyal liberalizm” anlayışını ortaya çıkarmıştır. Thomas Hill Green, Leonard Hobhouse gibi düşünürlerin öncülüğünü yaptığı sosyal liberalizm anlayışında bireysel özgürlük ve negatif devlet üzerindeki vurgu yerini pozitif özgürlük ve sosyo-ekonomik hayatta daha aktif, müdahaleci devlet anlayışına bırakmış, devletin rol ve işlevleri kolektivist temelde yeniden tanımlanmaya başlamıştır.¹

20. Yüzyılın ilk yarısı, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası yıllar, sosyal devlet anlayışının tüm dünyada yayıldığı, liberalizmin kavramsal düzeyde muğlaklaştığı ve kendi iç disiplininin koptuğu bir dönem olmuştur. Liberal gelenek içinde bu gerileme sürecine yönelik tepkiler gecikmemiştir. 20. Yüzyılın ortalarından itibaren Avusturya, Chicago ve Virginia İktisat Okulları'na mensup teorisyenler, verdikleri eserlerle, bireysel özgürlüğün, sınırlı devlet ilkesinin ve piyasa ekonomisinin önemini tekrar vurgulayarak, özgür bir toplumun dayanacağı siyasî ve ekonomik ilkeleri günün şartlarına yeniden uyarlamaya çalışmışlardır. Başta Ludwig von Mises ve Friedrich A. Hayek olmak üzere Milton Friedman, James Buchanan ve Gordon Tullock gibi iktisatçıların sosyal teorilerindeki ortak düşünce, devletin artan yetkilerinin bireysel özgürlükler için tehdit oluşturduğu, bu nedenle devletin daha etkili şekilde sınırlandırılması gerektiğidir.

Liberalizmin 20. Yüzyılın ortalarına kadar hem entelektüel hem de reel politik alanda gözle görülür bir gerileme sürecine girmesi, liberteryenizm gibi radikal yaklaşımların ortaya çıkmasında da etkili olmuştur. Liberteryenler genel olarak sosyal devlet anlayışına ve refah politikalarına sert eleştiriler yöneltse de devlete ihtiyaç olup olmadığı hakkında bu teori içinde de farklı eğilimler ve çizgilerden bahsetmek mümkün. Liberteryen teoride klâsik liberalizmin özellikle “devlet” hakkındaki argümanlarını bireysel öz-

1 Mustafa Erdoğan, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998, s. 11-13.

gürlük ve haklar açısından oldukça zararlı bulan minarşist (*minarchist*) bir çizginin yanında bireysel özgürlüklerin maksimizasyonu için devletin bütünüyle kaldırılmasını öngören anarko kapitalist bir yorum da mevcuttur. Rus asıllı Ayn Rand'ın ve Amerikalı teorisyen Robert Nozick'in eserleriyle biçimlenen minarşizmde liberalizmin sınırlı devlet mefhumu devletin adâlet ve güvenlik hizmetlerini sağlamanın ötesine geçmesine izin vermeyecek kadar dar şekilde yorumlanmakta ve devlete minimum düzeyde de olsa refah dağıtma rolü verilmemektedir. Felsefî temelleri bireyci anarşizme dayanan anarko kapitalizm ise 1960'lı yıllarda Murray N. Rothbard'ın eserleriyle yenilenerek gündeme gelmiş, sonrasında David Friedman, Hans Herman Hoppe, Bruce Benson, Randy Barnett, Jerome Tuccil ve Roy A. Childs gibi teorisyenler sayesinde popülerite kazanarak liberteryen gelenekte "ana akım"lardan biri konumuna yükselmiştir.

Liberteryen teoriyi klasik liberalizmden ayıran temel nokta, liberal ilke ve değerlerin haklılaştırılma (*justification*) biçimidir. Yukarda adını verdiğimiz liberal iktisat okullarının liberal teoriyi, daha çok, iktisadî ve sosyal gelişime yaptığı katkı üzerinden savundukları görülür. Liberteryenler, bireysel özgürlüğün, liberal ekonominin ortaya çıkaracağı "bireysel ya da toplumsal fayda veya refah göz önünde bulundurmaksızın, tamamen objektif bir ah-lâkî kod üzerinden savunulmasının önemine inanırlar"² Rasyonalist bireyci etik anlayışının bir sonucu olarak, liberteryenler liberal değerlere (özgürlük, bireycilik, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet) yeni bir içerik ve normatif anlamlar yükleme çabasındadırlar. Liberteryenizmle özdeşleştirilen öz-sahiplik (*self-ownership*) kavramında ve saldırmazlık aksiyomunda bu durum çok açık biçimde görülebilir. Liberteryenler öz-sahiplik ilkesini, bireysel özgürlüğün ve mülkiyet hakkının odağına yerleştirirken, saldırmazlık aksiyomunu başkalarının mülkiyet hakkına fiziksel olarak müdahale etmeyen her türlü eyleme sınırsız bir özgürlük alanı oluşturmak için kullanırlar.

Liberteryenlerin liberalizmin bireycilik ve özgürlük ilkelerine, onları en uç mantıksal sonuçlarına götürece kadar bağlı olmaları nedeniyle klasik liberalizme göre daha özgürlükçü ve daha barışçıl bir toplum hedeflediği düşünülebilir. Ne var ki, liberteryenizmdeki normatif bireyciliğin ya da rasyonalist etik anlayışının özgürlükçü ve barışçıl bir toplumsal düzeni garanti edip etmediği tartışmaya açıktır. Klasik liberal teorisyenler özgürlükçü bir toplumda birbirinden farklı ve çatışan hayat tarzlarının bir arada, barış içinde yaşayabilmesini güvence altına alacak çeşitli kurallar ve kurumlar geliştirmişlerdir. Bireye sınırsız bir özgürlük alanının vadedildiği liberteryenizmde

2 Norman P. Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, The Macmillan Press, London, 1986, s. 40.

ise liberalizmin dayandığı bu kural ve kurumların önemi kısmen yadsınırken, rasyonalist objektif bir etik anlayışı üzerinden herkes için geçerli tek bir “özgürlük” reçetesi ve “ideal” bir siyasi model sunulur. Ancak, liberteryenlerin, bireyler arasındaki özgürlük/hak çatışmasının nasıl çözüleceği, toplumsal barış ve düzenin nasıl sağlanacağı, devletin olmadığı anarşist bir toplumda adâlet ve güvenlik hizmetlerinin özel güvenlik firmalarınca nasıl sunulacağı gibi konularda yeterince güçlü ve ikna edici argümanlar geliştirip geliştirmediği soruşturulmaya değer. Bu çalışmada, öz-sahiplik, mülkiyet hakkı ve saldırmazlık aksiyomu üzerinden liberteryenizm ile özgürlükçü ve istikrarlı bir toplumsal düzen arasındaki ilişki incelenerek, liberteryen teoride bireysel özgürlüğün ve siyasetin sınırları ve sınırlılıkları belirlenmeye çalışılacaktır.

Bireysel Özgürlük ve Mülkiyet Hakkı: Mülkiyet Hakkı mı Yoksa Hayat Hakkı mı Daha Önce gelir?

Liberteryen teoriyi karakterize eden temel özelliklerden biri, ontolojik ve metodolojik açıdan bireyci olmasıdır. Esas itibarıyla klasik liberal teorinin kurucu unsurlarından olan bireycilik, bu geleneğin başlıca temsilcilerinden John Locke, Immanuel Kant, Herbert Spencer ve Ludwig von Mises gibi isimlerin sosyal teorilerinin ortak paydasını oluşturduğu gibi Ayn Rand, M. N. Rothbard ve Robert Nozick gibi liberteryen düşünürlerin özgürlük teorilerinin de odak noktasında yer alır. Bireycilik ve özgürlük, klasik liberal teori ile liberteryenizm arasında bir buluşma noktası gibi gözükmemektedir. Ancak, liberteryenler, özgürlüğü rasyonalist doğal hukuk anlayışı üzerinden temellendirmeleri ve bireylerin, “başkalarının benzer nitelikteki haklarını ihlâl etmediği müddetçe kendi hayatlarıyla ilgili mutlak anlamda özgür olduğu ve en geniş haklara sahip olduğu aksiyomundan hareket etmeleri”³ yönüyle klasik liberallerden ayrılırlar. Liberteryenizmin normatif bireyciliği her bireyin hayatı, refahı ve tercihlerinin kamu yararı ya da sosyal refaha yardımcı olduğu için değil, kendi başına değerli olduğu önermesine dayanır⁴.

Bireyin sahip olduğu doğal hakları öz-sahiplik ilkesine ve mülkiyet haklarına dayandıran liberteryenler, insanın rasyonalist ve çıkarıcı doğası üzerinde yükselen bir doğal hukuk kuramı geliştirme çabasında dırlar. Öz-sahiplik kavramı, temelde *birey olarak insanın kendi vücut bütünlüğü - emeği, elleri, ayakları ve bedeni - ve aklî melekeleri üzerinde mutlak hak sahibi olduğunu, bunların yegâne malikinin kendisinden başka kimse olamayacağını* esas alır. Öz sahiplik insa-

3 Ronald Hamowy, *The Encyclopedia of Libertarianism*, (Ed. R. Hamowy), Sage Publications, London-Singapore-New Delhi 2008, s. 357.

4 Eric Mack, and Gerald F.Gaus, “Classical Liberalism and Libertarianism”, *The Handbook of Political Theory*, (Ed. Gerald Gaus and Chandran Kukathas), Sage Publications, London, 2004, s. 119.

nın kendi bedeni, mevcudiyeti ve geleceğiyle ilgili karar alma hak ve yetkisine sahip olması anlamına geldiği için tartışmaya açık olmayan bir ilke olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte hayat, özgürlük ve mülkiyet hakkı, devletin gereksizliği ya da güvenlik sağlamaktan başka görevinin olmaması gibi pek çok liberteryen ilke de bu kavramdan kaynaklanır⁵. Liberteryenlerin bu kavrama yükledikleri geniş anlamlar, insanın doğada bulunan nesnelere meşru olarak edinme hakkının en az kendi bedeni üzerindeki mülkiyet hakkı kadar meşru ve dokunulmaz olduğu yönündeki önermeye de temel oluşturur⁶. Bu yüzden, liberal gelenek içinde, liberteryenizme müstakil bir teori olma vasfı kazandıran şeyin liberteryen bireyciliğin ve özgürlüğün üzerinde yükseldiği öz-sahiplik (*self-ownership*) ilkesi olduğunu söylemek yanlış olmaz. ⁷ Liberteryenlerin özel mülkiyete diğer hak ve özgürlüklerden *kapsam (scope)*, *ahlâkî ağırlık (moral weight)* ve *temel olma derecesi (basicness)* bakımından farklı bir kıymet atfetmelerinde de öz sahiplik düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir⁸.

Liberteryenizmle özdeşleştirilen öz-sahiplik kavramının ilk kuramsal izlerine John Locke'un mülkiyet teorisinde rastlamaktayız. Locke, *Sivil Yönetim Üzerine İkinci Deneme (Second Treatise on Civil Government)* adlı eserinde insanların, siyasal toplumu oluşturmadan önce yaşadıkları varsayılan doğa durumunda tam anlamı ile özgür olduklarını ve doğanın kendilerine sunduğu ürünleri elde etmek için yapmaları gereken tek şeyin emeklerini o ürünlere katmak olduğunu belirtmekteydi. İnsanın çalışmasının/emeğinin ortaya çıkardığı üründen yararlanması, doğal hukukun bir gereği idi. Ancak, Locke'un mülkiyet teorisinin temelinde yatan ve insanın doğanın kendisine sunduğu ürünleri elde etmesini haklı kılan, "insanın kendi vücudu, kolları üzerinde

5 M. N. Rothbard, *Eşitliklik-Doğaya Bir Başkaldırı*, çev.: Mustafa Acar, Liberte Yayınları, Ankara 2009, s. 33-34; Hans Hermann Hoppe, "Takdim", *Özgürlüğün Etiği*, çev. Recep Tapramaz, Liberte Yayınları, Ankara, 2009; Edward Feser, "Self-Ownership, Abortion, and The Rights of Children: Toward a More Conservative Libertarianism", *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 18, No. 2, 2004, s. 91.

6 Hamowy, a.g.e. s. 293.

7 Esasında, Rothbard'ın temsil ettiği teleolojik liberalizm yaklaşımında, öz-sahiplik prensibine insanın beden ve fikren kendi vücudunun maliki olmasının ötesinde anlamlar yüklediği görülür. Bu çizginin önemli isimlerinden Rasmussen ve Uyl bu anlamları şu şekilde sıralar: Birincisi, bu kavram insanın doğal yani için (*inherent*) olarak değerli ve iyi (*good*) olduğunu ve bu değer, "iyi" yönün harici (*extrinsic*) bir kaynaktan neşet etmediğini, kendi varlığından ve doğasından kaynaklandığını içerir. İkincisi, için olarak değerli olanın gelişim göstermesi de kendisinden dolayı (*itself*) değerli olduğundan insanî varoluşun kendi mükemmelleşimi (*self-perfection*) ve başarısı da yalnızca kendisi içindir, başkaları için değil. Üçüncüsü, bu kavram en azından her bir bireyin kendi başına bir amaç olduğu anlamını taşır. Eğer "insanlık" ve "tanrı" gibi kendi başlarına değerler varsa da bunlar bireyin sahip olduğu değeri azaltmak için kullanılamaz. Dördüncüsü, hiçbir bireyin amacı (*pursuit*) değerli mükemmelleşiminin gerçekleşmesi diğer bireylerin amaçları ve kendi mükemmelleşimleri karşısında bir üstünlüğe sahip değildir. Başka bir ifadeyle bireysel amaçları ve mükemmelleşimleri ölçebilecek bir değerler skalası bulunmamaktadır (Rasmussen, Douglas B. and J. Den Douglas Uyl, *Norms of Liberty: A Perfection Basis For Non-Perfectionist Policies*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 2005, s. 210-211.)

8 Zwolinski, Matt (2018), "Libertarianism", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/libertar/> (erişim:10.09.2018)

tabiî olarak mülkiyet hakkına sahip olmasıydı”. Sonuç olarak, vücudu ve kolları insanın mülküyse, vücudunun ve kollarının emeğinin de ona ait olması kaçınılmazdı. Locke’un öz-sahiplik ilkesine yalnızca -mutat kullanım şekliyle- “mülkiyet” hakkını haklılaştırmak için başvurduğu düşünülebilirse de kendisinin mülkiyeti kavramını “hayat, özgürlük ve arazi (estate)” üçlüsünü kapsayacak şekilde ele alması hayat, hürriyet ve mülkiyeti iç içe, birbirinden ayırmadan kullanması⁹ bu ilkenin Locke’un sosyal teorisindeki merkezî önemine işaret eder.

Doğa durumunda insanın doğada hazır hâlde bulunan bir kaynağı ya da ürünü elde etmesi için emeğini söz konusu ürüne katması yeterli olmakla beraber, bu, insanın bu doğal kaynakları elde etmede tamamen keyfî hareket edebileceği anlamına gelmemekteydi. Kişi doğadaki bir ürünü sahiplenirken kendisinden sonra gelecek kişilere yeterli miktarda ve aynı nitelikte ürün bırakma şartına uymak zorundaydı. Başka bir ifadeyle, *Locke’cu proviso* sınırsız bir malın mülkiyetini kazanmada ahlâkî ve fiilî sınırlamalara uyulmasını gerektirir. Fiilî sınır insanın bir malı mülk edinebilmesinin doğadaki mala/kaynağa emeğini fiilen katmasıyla ilgilidir. Doğa durumunda bir kişinin bir nehrin suyunun tamamını başkalarının sudan yararlanma imkânını ortadan kaldıracak şekilde kullanamayacağı örneğinde olduğu gibi emeğin fiilen katılmadığı bir ürünün sahiplenilmesi asla mümkün değildi. Ahlâkî sınır ise mülk edinmede başkalarının hakkının gözetilmesiyle ilgiliydi. Locke’un doğal hukuk teorisinde bireyin mülkiyet hakkının kazanımı başka insanların onayından bağımsızlaştırılmakla beraber, mülkiyet hakkının başkalarının hayat hakkını tehdit edecek şekilde kullanılması mümkün değildir¹⁰.

Mülkiyet teorilerini Locke’un tabiî haklar teorisine dayandırmaya çalışan liberteryenler¹¹ mülkiyetin sınırı ve meşru/sınırlı bir devletin gerekliliği konusunda klasik liberal yaklaşımdan ayrılırlar. Bireysel mülkiyet hakkının niteliği ve sınırları meselesi, anarko kapitalistler ile klasik liberaller arasındaki önemli ayrışma noktalarından biri olarak kabul edilebilir. Rothbard ve Hoppe gibi anarko kapitalistler sosyal teorilerini, tabiî hakların bir uzantısı olarak gördükleri mülkiyet hakkının vazgeçilmezliği ve dokunulmazlığı ilkesi üzerine inşa etmişlerdir. Mülkiyet hakkını insan hakkıyla özdeş gören Roth-

9 Atilla Yayla, *Liberalizm*, 4. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2008, s.44.

10 S. B. Drury, “Locke and Nozick on Property”, *Political Studies*, Vol. 30 , No. 1, 1982, s. 33-34; Yayla, *Liberalizm*, s. 47-48.

11 Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, çev.: Alişan Oktay, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s.40-41.; Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s.21.; Hans Herman Hoppe, *The Economics and Ethics of Private Property*, Second Edition, Ludwig von Mises Institute, Auburn-Alabama 2006, s. 331.

bard¹², mülkiyet hakkının, yalnızca insanlara uygulanabilir olması ve kaynağını öz-sahiplik düşüncesinden alması sebebiyle tabii hukuk anlayışının bir gereği olduğunu öne sürer,¹³ herkesin her şey üzerinde mülkiyet sahibi olduğu ortak mülkiyet modelinin pratik olarak uygulanamayacağını belirtir¹⁴. Locke'un temsil ettiği mülkiyete ilişkin klasik liberal tutum ile Nozick, Rothbard ve Ayn Rand'ın mülkiyet teorileri arasında mülkiyet hakkının niteliği ve sınırları ile bireyin mülkiyet hakkının başkalarının hayat hakkı karşısındaki durumu gibi konularda birbiriyle çatışan argümanlar dikkat çeker. Locke'un mülkiyet teorisinde hayat hakkı mülkiyet hakkından önce geldiğinden, hiç kimsenin mülkiyet hakkına, başkasının hayat hakkının önüne geçecek şekilde bir öncelik atfedilmez. Mülkiyet hakkıyla ilgili geleneksel liberteryen yaklaşımda ise bir mal ve kaynağı meşru yollardan elde eden kişinin, onun üzerinde sınırsız tasarruf yetkisine sahip olduğu, başka bir kişinin hayat hakkı ya da kamusal yarar gibi mülahazalar nedeniyle bu hakkın sınırlandırılmayacağı kabul edilir.

Mülkiyet hakkının bir uzantısı olan mübadele özgürlüğünü en uç mantıksal sonuçlarına götürmekten kaçınmayan liberteryenler çölün ortasındaki tek su kaynağını meşru yollardan ele geçiren kişinin suyu istediği kişiye istediği fiyattan satma ya da denizin ortasındaki bir filikaya ilk ulaşanın istediği kişiyi filikaya alma özgürlüğüne sahip olduğuna inanırlar¹⁵. Benzer şekilde, tek bir hekimin olduğu bir kasabada bu hekimin istediği kişiye ya da istediği fiyattan hizmet vermekte de özgür olduğunu öne sürerler. Rothbard'ın çöldeki tek su kaynağının sahibi olan kişinin bunu istediği şekilde kullanma, tasarrufta bulunma hakkına sahip olduğu yolundaki tezi, Rothbard'ın teorisinde mülkiyet hakkının hayat hakkı karşısında önceliğini gösteren en çarpıcı örneklerdendir.

12 Bireysel özgürlüğün farklı türleriyle ilgili kuramsal ve pratik anlaşmazlıkları "mülkiyet hakkı"ndan hareketle aşmaya çalışan Rothbard için, "diğer tüm geleneksel özgürlükler mülkiyet hakkının farklı alt formlarını" temsil eder (Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, s. 180). Bu nedenle, özgürlük veya hakların -ifade hüriyeti gibi- çeşitli adlarla tasnif edilmesi mutlak ve sınırlandırılmaz olan özgürlüklerde bir gerilemeye neden olabilir. Bunu temel insan haklarından olan ifade hüriyeti üzerinden çarpıcı şekilde ortaya koymaya çalışan Rothbard, bir tiyatrodaki yersiz şekilde yangın var diye bağırarak bir kişinin, eylemi özünde izleyicilerin ve/veya tiyatro sahibinin mülkiyet hakkını ihlâl ettiği için kınanması gerektiğini öne sürer (Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 117-119).

13 Benzer bir yaklaşımı liberteryen düşünür Jan Narveson'ın özgürlük teorisinde bulmak mümkün. Özgürlüğü mülkiyet hakkıyla eşdeğer gören Narveson tüm bireysel hakların mülkiyet hakkına dayanarak temellendirilebileceği inancındadır. (Jan Narveson, *The Libertarian Idea*, Temple University Press, Philadelphia 1988, s. 66.)

14 Bireysel mülkiyetin dokunulmazlığını insanın kendi bedeni üzerinde mülkiyet sahibi olmasına dayandıran Rothbard ve takipçilerinin, bunun mantıksal doğruluğunu, ortak mülkiyet olgusunun pratik olarak uygulanamazlığı üzerinden kanıtlamaya çalıştıkları görülür. Bu tür bir yaklaşımın, *a priori* ya da Rothbard'ın ifadesiyle *extreme a priori* önermelere dayanan liberteryenizmin temel akıl yürütme biçimiyle uyumu tartışmaya açıktır. Zira, bir önermenin doğruluğunun onun mantıksal ve pratik olarak geçerliliğine bağlanması, bizleri, liberteryen ilkelerin ampirik ilke ve olgulardan bağımsız olarak doğrulanamayacağı sonucuna götürebilir (Marian Eabrasu, "Rothbard's and Hoppe's Justifications of Libertarianism: A Critique", *Politics, Philosophy Economics*, Volume 12, 2013, s. 294-295)

15 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s.227,155.

Nozick ve Block¹⁶ gibi liberteriyenler öz-sahiplik düşüncesinin bireye kendi özgürlüğü ve geleceğiyle ilgili uzun süreli, hatta ömür boyu sürecek sözleşmeler yapabilme, başka bir ifadeyle sahip olduğu tüm hak ve özgürlüklerden kendi iradesiyle bütünüyle vazgeçebilme yetkisini verdiği inancıyla inanırlar. İlginçtir ki, bu isimlerden farklı olarak, Rothbard¹⁷, insanın kendi iradesinden peşinen vazgeçmesini öngören, “gönüllü kölelik” sözleşmelerinin uygulanmasını bir vaade/taahhüde (*promise*) dayanması sebebiyle doğru bulmaz. Bununla birlikte, Rothbard’ın kölelik sözleşmelerine hayat hakkının dokunulmazlığı ilkesi üzerinden kategorik olarak karşı çıkmadığını, yapılan bu tür sözleşmelerin taahhüt/söz içermesi sebebiyle uygulanamaz bulunduğunu belirtmemiz gerekir. Başka bir ifadeyle, Rothbard’ın özgürlük teorisinin bütününden kendisinin, bedeli peşin ödenen (geri dönülmesi artık mümkün olmayan) bir kölelik sözleşmesini hukuken geçerli bir sözleşme olarak kabul ettiği sonucuna varabiliriz.¹⁸

Liberteriyenlerin öz-sahiplik ilkesi üzerinden “kölelik sözleşmelerini” onaylamaları, liberteriyenizmin insanın en temel hakkı olan “hayat hakkı”ndan mülkiyet ve tercih özgürlüğü için vazgeçmeye hazır olduğunu göstermektedir. Freeman’ın da¹⁹ belirttiği gibi, liberteriyenler için önemli olan şey, bireylerin özgürlükleri, bağımsızlıkları ve menfaatleri için sonuçları ne olursa olsun bir mülkiyet hakları sisteminin tesis ve muhafaza edilmesi olup, bireysel özgürlüğün mutlak mülkiyet ve sözleşme haklarının korunması ve uygulanması kadar önemi ve önceliği bulunmaz. Kendinin sahibi olma kavramı, özünde paternalist felsefeye karşı bir reddiyeyi içerse de, kavrama liberteriyenlerce eklenen kategoriler, erdemli/ özgürlükçü liberteriyen ilkeleri

16 Nozick, *a.g.e.*, s. 357; Water Block, “Toward A Libertarian Theory of Inalienability: A Critique of Rothbard, Barnett, Smith, Kinsella, Gordon, And Epstein”, *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 17, No. 2, 2003.

17 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 140.

18 Liberteriyen düşünür Water Block, “gönüllü kölelik sözleşmeleri”nin geçerli olamayacağı tezini hem pratik gerekçelerle hem de liberteriyen teorisinin ilkelerine ters düşmesi nedeniyle kabul edilemez bulur. Block’a göre, Rothbard’ın sosyal teorisinin temelinde yer alan özel mülkiyet, öz-sahiplik ve saldırmazlık aksiyomunun kendisi için de temel kavramlar olmasına rağmen, Rothbard’ın gönüllü kölelik kavramıyla ilgili liberteriyen hukuk yorumu şu açılardan hatalar içermektedir. Birincisi, bir insanın kendi zihni ve iradesinden kurtulması/ondan ayrılması -şimdi veya gelecekte- geçireceği bir beyin ameliyatıyla mümkün olduğundan irade ve insanın birbirinden ayrılamayacağı önermesinin geçerliliği bulunmamaktadır. Bu tür bir operasyon günümüzde mümkün olmasa dahi, gelecekte pekâlâ olabilir. Şu anda böyle bir şeyin imkânsızlığı tamamen teknik bir konu olup, bu konudaki felsefi tartışmaları ilgilendirmez. İkincisi “irade” kavramı (özgürlükle) ilgili tartışma ve mülâhazalar açısından konu dışı olup, insanın vücut (*body*) bütünlüğüne yönelik hak ihlalleri bu konudaki tartışmaların merkezini oluşturur. Üçüncüsü, Rothbard’ın bir başkasının esareti altına girmeyi kabul eden kimsenin fikrinin değişmesi durumunda arzu etse dahi özgürlüğüne kavuşamayacağı, bu nedenle zorla bir sözleşmenin devam edeceği eleştirilerinin tersine, esir olan kimse, sözleşme devam ettiği sürece sahibinin direktiflerine göre hareket etmeyi ve bunun karşılığında belirli miktarda para almayı kabul etmiş olacağından sözleşme hâlâ gönüllüdür/rızaya dayalıdır.(Block, *a.g.e.*, s.46-47.)

19 Samuel Freeman, “İlliberal Liberteriyenler”, çev.: Atilla Yayla, *Hangi Liberalizm*, (Ed. Atilla Yayla), Liberte Yayınları, Ankara 2013. s. 41.

insan yaşamının önüne geçirir. Hâlbuki, “kişinin sahip olduğu tüm haklardan feragat etmesinin, onun özgür olma hakkını ihlâl etmesi ve onu başkalarının amaçları için araç hâline getirmesi sebebiyle gayri meşru olduğu açıktır”²⁰.

Genel olarak liberteryen özgürlük teorisinde doğal haklar önemli bir referans noktasıdır. Bununla birlikte, Nozick’in özgürlük nosyonuyla Rothbard ve Ayn Rand’ın özgürlük teorilerinin farklı temeller üzerine yükseldiğini söylemek gerekiyor. Nozick’in Kantçı bir deontolojiden yola çıkan ahlâkî liberalizminde haklar bir kişinin başka birine yapabileceği eylemlerin dış-yarı sınırlarını gösterirken ve insan doğasına bir referans yapılmazken, Rothbard ve Rand’ın özgürlük öğretisi, metafiziksel bir düşünce etrafında şekillendiği için, bünyesinde teleolojik özellikler taşır²¹. Oysa, klasik liberaller, hiçbir kişinin ya da grubun kendisini köle olarak satmayı içeren sözleşmelerle özgürlüğünden vazgeçmesini onaylamazlar ve bu tür sözleşmelerin uygulanmasına hukukî güvence vermezler. Kant’ın da ifade ettiği gibi, insanın bütün fiyatların ötesinde bir değeri ve şerefi bulunmaktadır. Temel hakların, eşit saygıyı garanti ettikleri için, bir moral mübadele değeri olduğu ileri sürülemez. İnsanın özgürlüğünden bütünüyle vazgeçmesi ne ahlâken ne de pratik olarak mümkün olduğundan liberal toplumda siyasî iktidardan (devletten) bu tür sözleşmeleri tanınması ya da uygulaması istenemez²².

Liberteryenizm ile liberalizm arasındaki mülkiyetin kazanımı, sınırları ve başkalarının haklarının nasıl korunacağıyla ilgili tartışmayı Nozick’in Locke’un teorisine yönelttiği itirazlardan izlemek mümkün. Nozick’e göre Locke’un doğa durumu teorisinde özellikle mülkiyetin ilk kazanım koşullarının nasıl sağlanacağı meselesi tam manasıyla açık değildir. Mülkiyetin edinilmesinde “başkalarına yeterli miktarda ve aynı nitelikte” ürün bırakılması şartının pratik olarak nasıl uygulanacağı meselesine eğilen Nozick, kendisi için “yeterli ve aynı nitelikte” doğal kaynak kalmayan en son kişi Z’yi ele alır ve X’ten geriye kalan kaynaklara el koyan Y’nin eylemiyle Z’nin durumunu kötüleştirceğini, Y’nin bu şekilde mülk edinmesinin, Locke’un sahiplenme koşuluna uygun olmaması nedeniyle önleneyeğini belirtir. Bu durumun silsile hâlinde A’ya kadar gideceğini ifade eden Nozick, bu nedenle *Locke’cu proviso* şartlarında meşru bir mülk ediniminin zorluğuna dikkat çeker. Nozick’in bu konudaki önerisi, ilk gelen kişinin mülk ediniminden zarar gören diğer kişilerin uğradıkları zararların tazmin edilmesi, kayıpların telafi edilmesidir²³.

20 Norman P. Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, çev.: Mustafa Erdoğan-Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara 2003, s. 264.

21 Erdoğan, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, s. 45.

22 Freeman, *a.g.e.*, s. 18-19.

23 Nozick, *a.g.e.*, s. 233-234.

Nozick²⁴, sonradan gelen kişilerin zararları/kayıpları telafi edilmezse adâlet ilkesinin zedeleneceğine, meşru bir edinimin mümkün olamayacağına inanır. Tazmin ilkesi, hayatî öneme sahip bir malın tümüne sahiplenilmesinin yaratacağı tartışmalarda/hukukî uyuşmazlıklarda da makul bir çözüm olabilir. Görüldüğü üzere, Nozick, insanın önce kendi bedeni daha sonra doğada hazır bulduğu kaynaklar üzerindeki mülkiyet hakkına özel önem atfetmiş olmasına rağmen, insan yaşamı için vazgeçilmez olan kaynaklarda, ilk gelen kişinin mülkiyet hakkını mutlak ve sınırsız kabul etmemiş, sonradan gelen kişileri makul ölçülerde de olsa korumaya çalışmıştır. Daha önce ele aldığımız çöldeki tek su kaynağının sahipliği örneği üzerinden Nozick'in mülkiyet teorisine bakıldığında, bir kimsenin çöldeki tek su kaynağının (vahanın) mülkiyetini meşru şekilde kazanabilmesi onaylanmakla beraber, suyu ihtiyacı olanlara satma konusunda vahanın sahibinin keyfî davranamayacağı kabul edilir²⁵. Başkalarının hayat hakkını doğrudan etkileyen alternatifsiz bir kaynağın kullanımı konusunda Nozick ile anarko kapitalistlerin farklı argümanlar geliştirdiği söylenebilir²⁶.

Bireyin kendi başına bir değer ve amaç olduğu önermesine dayanan öz-sahiplik düşüncesinin, insanın başka amaçlar için araç olarak kullanılmayacağına ilişkin Kantçı etik anlayışla aynı kuramsal temeller üzerinde yükseldiği düşünülebilir. Ancak, liberteryenlerin öz-sahiplik ve mübadele özgürlüğü ilkesinden hareketle ulaştıkları bazı sonuçlar ne öz-sahiplik ilkesinin korumak istediği bireysel özgürlük ve özerklik düşüncesiyle ne de liberalizmin barışçıl toplum hedefiyle uyumludur. Bu bağlamda, liberteryenlerin bireyin kendi iradesiyle, yaşam boyu kölelik anlaşması imzalama hakkını mübadele ve sözleşme hürriyetiyle haklılaştırma çabaları, bu tür sözleşmelerle bireyin kendi bedeni üzerindeki mülkiyet hakkından tamamen vazgeçilmesi sebebiyle, kuramsal tutarlılıktan yoksundur. "Liberteryenizmde öz-sahiplik ve saldırmazlık aksiyomu ilkeleri üzerinden haklılaştırılan mülkiyet ilişkilerinden, potansiyel olarak, yalnızca tek bir kişinin özgür ve bağımsız olduğu diğer tüm insanların kölelik sözleşmeleriyle ömür boyu onun boyunduruğu altında kalacağı illiberal bir sistemin ortaya çıkması pekala mümkün görünmektedir"²⁷.

24 Nozick, *a.g.e.*, s. 236.

25 Drury, *a.g.e.*, s. 30.

26 Rothbard ve Nozick ada örneğinde adayı veya toprağı ilk defa sahiplenenin sonradan gelenlere karşı söz konusu mülkün tamamı için hak iddia edemeyeceği konusunda hemfikir görünmelerine rağmen, aynı sonuca farklı argümanlardan hareketle ulaşırlar. İssız adaya ilk çıkan kimsenin tüm ada üzerinde hak iddia edememesi, Rothbard için kişinin emeğini katarak sahiplenebileceği bölgenin ancak fiilen kullandığı toprak parçası ile sınırlı olmasından kaynaklanırken, Nozick için Lockeçu mülkiyet nosyonundan, yani başkalarına aynı miktarda ve yeterli derecede toprak veya ürün bırakma koşulunun sağlanmamasından ileri gelir (Ahmet Taner, *Murray N. Rothbard -Liberal Gelenekte ve Siyaset Felsefesindeki Yeri-*, Liberte Yayınları, Ankara 2010, s. 116.)

27 Freeman, *a.g.e.*, s. 42.

Öz-sahiplik ilkesine faydacı perspektiften de kimi eleştiriler yöneltmek mümkündür. Daha fazla sayıda insanın özgürlük ve mutluluğu için tek bir kişinin özgürlüğüne önemsiz de olsa müdahalede bulunulamamasının, kamu yararını gözeten iktisat politikaları için ciddi bir kısıtlama yaratacağı açıktır. Bu durum dezavantajlı kesimlere yapılan sosyal transferler (bedelsiz mal ve hizmetler) için geçerli olduğu gibi “ulusal güvenlik” gibi siyasal toplumun mevcudiyeti ve idamesi için gerekli kamusal mal/hizmetler için de söz konusudur, Öz-sahiplik ilkesinin mantıksal çıkarımları böyle olmasını gerektirmektedir.²⁸

Saldırmazlık Aksiyomu Özgürlükçü Bir Toplumu Garanti Eder mi?

Liberalizm için temel hedef, bireysel özgürlüğü maksimize edecek barışçıl bir siyasal topluma ulaşmaktır. Bireyin özgürlük ve faaliyet alanı için mümkün olabilecek en geniş sınırı belirlemeyi amaçlayan liberal teori, başkalarının hak ve özgürlüklerini ihlâl etmediği müddetçe, bireysel özgürlüklere sınırlama getirilmemesi ilkesini esas alır. Negatif özgürlük olarak da adlandırılan bu özgürlük nosyonunda başkalarına getirilen tek yükümlülük bireyin özgürlük alanına müdahale etmemek ve özgürlük ihlâli niteliğindeki eylemlerden kaçınmaktır.

Liberteryen teorisyenler bireysel özgürlüğü başkalarının eylemlerinden kaynaklanabilecek ihlâllere karşı güvence altına almak için çeşitli kavram-sallaştırmalar geliştirmiştir. Bireysel özgürlüğün liberteryen yorumu da diyebileceğimiz saldırmazlık aksiyomu (*non-aggression axiom*), negatif özgürlük nosyonuna uygun şekilde her bireyin- başkalarının hak ve özgürlüklerini çiğnememek ve saldırı niteliği taşımamak kaydıyla arzu ettiği her şeyi yapma veya ifade etme hak ve özgürlüğüne sahip olmasıdır. Bu tanımdan, klasik liberaller gibi liberteryenler için de bireysel özgürlüğün bireyler arası sosyal bir olguyu temsil ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, özgürlüğe

28 G. A. Cohen başta olmak üzere, Hill Steiner, Peter Vallentyne ve Michael Otsuka gibi sol liberteryenler öz-sahiplik ilkesindeki “bireyin kendi bedeni üzerindeki hâkimiyetinin” insan emeğinin sömürülmesine karşı en güçlü argümanlardan biri olduğunu öne sürerek liberteryen teoriden temelden ayrışır. Locke’un mülkiyet kazanma ilkesinden yola çıkan liberteryenler öz-sahiplik ilkesinin bireyin, emeğini doğada hazır ve sahipsiz olarak bulduğu kaynaklara katmak suretiyle o kaynakların mülkiyetini kazandığına, bireyin mülkiyetine geçen şeylerin yeniden dağıtımına ya da refah politikalarına konu edilmemesi gerektiğine inanırlar. Liberteryenlerle sol liberteryen teorisyenler bu kavram üzerinde mutabık gibi gözükseler de ulaştıkları sonuçlar birbirinden tamamen farklıdır. Sol liberteryenler bu ilke üzerinden dünyadaki maddî kaynakların paylaşımıyla ilgili bir çıkarım yapılmasına itiraz ederler. Onlara göre, dünyadaki doğal kaynaklardan herkes eşit şekilde yararlanma hakkına sahiptir. Bireysel olarak sahiplenme, hırsızlıkla eş değerdir. Bu nedenle, herhangi bir şekilde başkalarının aleyhine olacak şekilde mülk edinen kişinin diğerlerinin zararını karşılaması, bunun için bir tür vergilendirmeye tâbi tutulması gerekmektedir (Konuyla ilgili detaylı tartışmalar için bkz. (Matt Zwolinski, “The Libertarian Nonaggression Principle”, *Social Philosophy and Policy*, Vol. 32, No. 2, 2016, s. 62-90; Matt Zwolinski, *Libertarianism*, *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/libertar/>)

ilişkin liberal kavrayış ile liberteryenlerin saldırmazlık aksiyomu arasındaki en önemli fark, hangi eylem ve faaliyetlerin özgürlüğümüzü ihlâl ettiği sorusuna verilen cevapta saklıdır. Liberteryenler için saldırı/cebir bir kişinin hayat ve mülkiyet hakkına yönelik fiziksel saldırıda bulunulması ya da kişinin bununla tehdit edilmesidir²⁹. Saldırmazlık aksiyomunun özünde mülkiyet hakkının dokunulmazlığı ilkesi vardır. Bu bağlamda, bir kişinin şahsına yönelen saldırı esasında bireyin kendi bedeni üzerindeki mülkiyet hakkının gasbı; meşru yollardan edindiği bir eşyanın gaspı ya da zarar görmesi de kişinin mallar üzerindeki mülkiyet hakkının ihlâl edilmesi anlamına geldiği için gayri meşrudur³⁰.

Rothbard'ın "saldırmazlık aksiyomu" olarak formüle ettiği³¹ bireysel özgürlük nosyonu liberteryen düşünür Ayn Rand'ın perspektifi ile paralellikler taşır. Hakları bir insanın davranış özgürlüğünü tanımlayan ve koruyan; ancak diğer insanlar üzerine hiçbir pozitif yükümlülük bindirmeyen ahlâkî ilkeler olarak gören Rand'ın "suç" kavramına fiziksel güce başvurmak ve başkalarının hakkını ihlâl etmek şeklinde bir tanımlama getirmesi bu açıdan dikkate değerdir. Rand'a göre, insan hakları ancak fiziksel kuvvet kullanımı yoluyla ihlâl edilebilir. Bir insanın diğerinin hayatını elinden alması, onu köleleştirme veya soyması, onu kendi amaçları peşinde koşmaktan alıkoymasını ancak fiziksel güç kullanımıyla olabilir³². Benzer tahlilleri anarko kapitalizmin bir diğer temsilcisi David Friedman'ın ³³sosyal felsefesinde de bulmak mümkün. Friedman, mağduru olmayan suçlar kategorisinde değerlendirdiği eroin kullanımı gibi çeşitli faaliyetlerin serbest olmasını başkalarına doğrudan bir zararı olmaması ve bu alandaki serbestliğin kullanıcılar açısından yaratacağı ekonomik fayda üzerinden temellendirmeye çalışır.

29 M. N. Rothbard, *For A New Liberty: Libertarian Manifesto*, Fourth Edition, Fox&Wilkes San Francisco 2006, s. 23.

30 "Saldırı" veya "cebir" kavramlarının oldukça dar bir çerçeveye indirildiği ve yalnızca fiziksel müdahale ve açık tehditlerle sınırlandırıldığı Rothbardcı özgürlük teorisinde, zararlı eylemlerle cebir/saldırı (*coercion/invasion*) niteliği taşıyan eylemler birbirinden farklı kategorileri temsil eder. Bu nedenle, mülkiyet hakkının ayrılmaz parçası olan meşru müdafa hakkı, "saldırı ve ihlâl niteliği taşıyan eylemlere" karşı kullanılabilirken, "zararlı" olarak değerlendirilen eylemlere -"muğlak/belirsiz" içerikleri nedeniyle- karşı kullanılmaz (M. N. Rothbard, *Law, Property Rights and Air Pollution, Logic of Action Two*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham UK 1997, s. 127.).

31 Rothbard, "sivil özgürlükler" (*civil liberties*) olarak ifade ettiği konuşma, basın ve toplantı özgürlüğünü ve "mağdursuz suçlar" (*victimless crimes*) olarak tanımladığı -pornografi, homoseksüellik ve zina gibi- eylemleri yapma özgürlüğünü temellendirirken de "saldırmazlık aksiyomu" kavramından yararlanır. Bu nedenle toplumca gayri ahlâkî bulunan ve kendisinin "mağdursuz suçlar" olarak tanımladığı eylemleri gerçek anlamda bir suç olarak görmez (Rothbard, *For A New Liberty: Libertarian Manifesto*, s. 23, 124).

32 Ayn Rand, *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul 2006, s.148,164.

33 David Friedman, *The Machinery of Freedom: Guide to Radical Capitalism*, 2nd Edition, Open Court Publishing, Chicago and La Salle, Illinois 1995, s. 28-29.

Nozick'in mülkiyet ve özgürlük kuramında da benzer kavramlaştırmalar dikkat çeker. Nozick için bireye kendisi üzerinde tam bir egemenlik veren kendinin sahibi olma hakkı, aynı zamanda diğerlerine karşı davranışlarında bireylerin egemenlik/ özgürlük alanlarının sınırını da gösterir. "Bireylerin haklarının/özgürlüklerinin sınırı diğerlerinin haklarının özgürlüklerinin başladığı yerde biter" veya "kişiler diğerlerinin haklarını ihlâl edemez" şeklinde formüle edilen bu ilkeyi Nozick "ahlâkî yan sınırlamalar" şeklinde yeni bir kavramlaştırmayla ifade etmektedir. Haklar bir anlamda bireylere kendi rızaları dışında aşılamayacak bir özgürlük alanı çizer, başka bir deyişle bireylerin etrafına bir "çit" kor ve bu çit diğerlerinin davranışlarının sınırını belirler³⁴. Bireyler (gruplar, organizasyonlar veya devletler) diğerlerinin sınırlarını (gönüllü rıza hariç) hiç bir şekilde ihlâl edemezler. Bu açıdan ahlâkî "yan sınırlamalar diğer insanların belli şekillerde dokunulmazlıklarını ifade ederler." Nozick'e göre ahlâkî yan sınırlamalar aslında "insanların hangi şekillerde kullanılamayacağını" veya insanlara nasıl muamele edilemeyeceğini gösterirler³⁵. Nozick eylem üzerine getirilen ahlâkî yan sınırlamaları Kantçı kategorik buyruk ile açıklamaktadır. "Bu ilkeye göre, bireyler sadece araç değil, aynı zamanda amaçlardır. Rızaları olmadan başka amaçların gerçekleştirilmesi için kurban edilemezler ya da kullanılmazlar. Bireyler dokunulmazdır"³⁶.

Liberteryenler açısından kendinin sahibi olması düşüncesi insan doğası ve özgürlüğüyle ilgili kimi normatif önermelere ulaşmamıza imkân veren, klasik liberal çizgiden radikal bir sosyal teori olan liberteryenizme geçişi sağlayan sihirli bir kavramdır. Saldırmazlık aksiyomu kavramının da kuramsal temelini oluşturan öz-sahiplik ilkesine liberteryenlerce yüklenen normatif değerler, liberal gelenek içinde yükselen itirazların kaynağını oluşturur. En temel eleştiri, liberteryenizmde öz-sahiplik düşüncesine dayandırılan bireysel "hak ve özgürlükler" in mülkiyet hakkı üzerinden tanımlanmasıdır. Zwolinski'nin³⁷ ifade ettiği gibi, liberteryenler "saldırmazlık aksiyomu"na bireyin özgürlük alanını korumaktan çok "mülkiyet hakkını" güvence altına alma işlevi yükler. Saldırmazlık aksiyomunda bireyin mülkiyet hakkına yapılacak müdahalelere karşı kendini koruma/meşru müdafaa hakkı olduğu kabul edilir. Bu nedenle, mülkiyetin asıl/meşru sahibinin kim olduğunu belirlemeden, bir cebir/güç kullanımını "saldırı" olarak nitelemek mümkün değildir. Dolayısıyla, saldırılmazlık aksiyomunda esasında "saldırı/zora başvurma" kategorik olarak

34 Cennet Uslu, "Robert Nozick: Anarko-Kapitalizme Karşı Minarkizm", *Liberal Düşünce*, Yaz-Sonbahar, Ankara 2007, s.145; Nozick, a.g.e., s. 61-62.

35 Nozick, a.g.e., s.65.; Mack, Eric, Robert "Nozick's Political Philosophy", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/nozick-political>, 2018.

36 Uslu, "Robert Nozick: Anarko-Kapitalizme Karşı Minarkizm", s.145-146; Nozick, a.g.e. s. 64.

37 Matt Zwolinski, "The Libertarian Nonaggression Principle", *Social Philosophy and Policy*, Vol. 32, No. 2, 2016, s. 64-65.

dışlanmamakta, mülkiyet hakkının sahibine göre eylemin saldırı mı yoksa meşru müdafaa mı olduğu belirlenmektedir. Bireyin başta kendi bedeni üzerinde mülkiyet hakkı olmak üzere bireysel mülkiyet ile saldırmazlık aksiyonu arasında kurulan ilişki üzerinden liberteryen teoriye kimi itirazlar yöneltmek mümkündür. Öncelikle, birey kendi bedeninin ve emeğinin sahibi olsa bile, emeğini katabileceği bir ürünün olmadığı ya da kalmadığı bir durumda bireysel özgürlüğünü nasıl kullanacaktır? Bireysel özgürlükler kaynağını kategorik olarak mülkiyet hakkından alıyorsa liberteryen teoriyi ya da özel mülkiyeti kabul etmeyen kişilerin mülkiyet hakkı nasıl korunacaktır? Ya da onlara karşı bir mülkiyet hakkı iddiasında bulunmak mümkün olabilecek midir? Bu sorulara liberteryen teoride makul ve ikna edici cevaplar bulmak zordur.

Nihaî hedefi bireye kendi potansiyelini gerçekleştirebileceği güvenli bir özgürlük alanı yaratmak olan saldırmazlık aksiyonu, baskı ve cebir kavramını fiziksel saldırıyla/tecavüzle sınırlandırarak esasında fiziksel olmayan ancak insanı doğrudan etkileyebilecek pek çok ihlâl karşı bireyi korunaksız bırakır. Saldırmazlık aksiyomuyla ilgili temel problem insanın özgürlük alanını belirleyen sınırların yalnızca fiziksel saldırı üzerinden tanımlanmasıdır. Sosyo-psikolojik açıdan bireylerin kendileri için tanımladıkları özgürlük alanının ya da özgürlük tasavvurunun kişiden kişiye farklılık gösterdiği muhakkak. Saldırmazlık aksiyomunda, fiziksel saldırı ya da şiddet içermediği hâlde yarattığı sonuçlar itibariyle bireysel özgürlüğümüzü ihlâl edebilecek suça azmettirme, hakaret ve iftira gibi pek çok eylemin onaylanması, saldırmazlık aksiyomunun özgürlükçü bir topluma ulaşma kapasitesinin sınırlılığına işaret eder. Rothbard³⁸ gibi liberteryenler “sözcüklerin tek başına fizikî bir müdahale yeteneğinin olmadığını” öne sürse de, yarattığı sonuçlar itibariyle “açıklamalar/beyanlar”ın insanlarla ilgili kötü bir imaj yaratma, kişinin ismine ya da şöhretine zarar verme potansiyeli göz ardı edilmemelidir. Bu durumu, şantaj sözleşmelerinde ya da iftira olaylarında daha net görebiliriz.³⁹ Bir taraf için önemli bir bilginin para veya başka bir menfaat karşılığında diğer tarafça açıklanmamasını içeren şantaj anlaşmaları, liberteryenlerce mülkiyet ve sözleşme özgürlüğünün doğal bir uzantısı olarak kabul edilmektedir⁴⁰. Oysa, şantaj nedeniyle para ödemek zorunda kalan ya da hakkında atılan iftira

38 Rothbard, *For A New Liberty: Libertarian Manifesto*, s. 116-117.

39 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 130,131.

40 Liberteyen yazar Water Block, suç içermeyen şantaj sözleşmeleri (*blackmail*) ile suç ve şiddet içeren –kaçırılan bir kişinin hayatta kalması karşılığında para talep edilmesi örneğinde olduğu gibi- şantaj /tehdit sözleşmeleri (*extortion*) arasındaki ayrıma işaret eder. Block’a göre, her ne kadar ilk bakışta bu iki sözleşme benzer özellikler taşıyor gibi gözükse de, ilk örnekte, yani sahip olunan bilginin/sırrın ifşa edilmemesi için para talep edilmesi durumunda söz konusu bilginin ifşa edilmesi tek başına bir suç içermez. Oysa, para verilmemesi durumunda kaçırılan kişinin öldürüleceği tehdidini içeren şantaj biçimi, öldürme eylemi kendi başına suç olduğundan, liberteryen ilkelerle uyumlu değildir (Block, *a.g.e.*, s. 56-57).

veya yalan haberle aile veya meslek yaşamı alt üst olan bir kimsenin mülkiyet hakkının zarar görmediği iddia edilemez.

Bireysel özgürlüğü temellendirmede, eylemde bulunan, faaliyete geçen, girişimde bulunan bireyi/tarafı kendilerine merkez alan liberteryenler, aynı bireyin özgürlüklerini kullanmasının başkaları üzerinde yaratabileceği hak kayıplarıyla ilgilenmezler. Sosyal bir varlık olarak insanın bireysel özgürlüklerini kullanmasının başka kişiler üzerinde yaratabileceği kısıtlamalar fiziksel şiddet içermediği müddetçe makul ve meşru kabul edilir⁴¹. Kendinin sahibi olma ve saldırmazlık aksiyomları bireyi içinde yaşadığı toplumsal ve siyasal bütünden soyutlayan, insanın başta yakın çevresi olmak üzere bir parçası olduğu topluma karşı (en azından ahlâken) belirli görev ve sorumluluklarının bulunduğu gerçeğini yadsıyan bir kabulü içerir. İnsanın başkalarının iyilik ve mutluluğu için bir araç olarak kullanılamamasının bireysel özgürlüğün temellendirilmesinde güçlü bir argüman olduğu açıktır. Ne var ki, öz-sahiplik ilkesiyle sosyal bir varlık olan insan birlikte yaşamının gerektirdiği “sorumluluk” yükümlülüğünden bütünüyle kurtulmaktadır. Bu kavrama mutlak bağlılık bireyin rızasına dayanmayan, ancak, bireysel özgürlük alanları arasındaki sosyal etkileşimden kaynaklanan önemsiz geçişkenliklerin bile hak ihlâli olarak görülmesine neden olacağından, sosyal bir varlık olan insan, yaşadığı çevreden ve toplumdan soyutlanma riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Saldırmazlık aksiyomuna mutlak anlamda bağlılığın, barışçıl bir toplumsal düzen için gerekli diyalog imkânlarını daraltacağı da göz ardı edilmemelidir. Hoşgörü ve toplumsal diyalog J. Locke'dan bu yana liberalizmin çok önem verdiği değerdir. Hoşgörü, kısaca, kişinin başka birinin onaylamaya değer bulmadığı davranışını değiştirmek için güç kullanmayı reddetmesidir. Burada kritik olan nokta, kişinin onaylamadığı davranışı bastırabilme veya kişiye baskı yapabilme gücüne sahip olduğu hâlde bunu yapmaktan kaçınmasıdır⁴². Hoşgörüde kişinin elinde meşru bir imkân ya da hak bulunsa bile bunu kullanmaktan kendi rızasıyla feragat etmesi söz konusudur. Oysa, liberteryen bir toplumda, saldırmazlık aksiyomu nedeniyle, herhangi bir kişiden, başkaları için önemli olabilecek konularda daha makul ve hoşgörülü davranması beklenemez. Bu bile, saldırmazlık aksiyomu üzerinden barışçıl bir toplumsal düzene ulaşılmasının zorluğunu ortaya koyar.

Liberteryenler saldırmazlık aksiyomu üzerinden bireyin özgürlük alanını, daha doğrusu mülkiyet alanını belirleyen sınırları aşan (önemli ya da önemsiz) her türlü eylemi hak ihlâli olarak nitelendirirler de bu aksiyomun sosyal

41 Taner, Murray N. Rothbard (*Liberal Gelenekte ve Siyaset Felsefesindeki Yeri*), s. 110.

42 Mustafa Erdoğan, “Liberalizme Yeniden Bakış: Tarihi ve Felsefi Temelleri”, *Liberalizmin El Kitabı*, (Ed. Cennet Uslu), Kadim Yayınları, Ankara 2013, s. 61.

etkileşim imkânlarının her geçen gün arttığı günümüz toplumlarında pratik bir değer kazanması zor görünmektedir.⁴³ Zira saldırmazlık aksiyomuna mutlak anlamda bağlılığın, sokakta yan yana yürüyen ya da aynı ortamı paylaşan insanların bile karşılıklı olarak hak ihlâli iddiasında buldukları kaotik bir durum yaratması ihtimâli vardır.⁴⁴ Bu bağlamda, bir apartmanda yaşayan insanlar arasında aynı mekânı paylaşmanın getirdiği ve gerektirdiği sosyal birliktelik, ortak sorumluluk, empati ve saygı gibi temel insanî tavırların saldırmazlık aksiyomunda bir karşılığını bulmak zordur.

Bireysel özgürlüğü insanın kendi bedeni üzerindeki mülkiyet hakkına dayandıran Rothbard ve takipçileri, toplumsal yaşamda “mutlak ve kesintisiz” bir özgürlüğün geçerli olduğuna inanır. Rothbard-Hoppe geleneğindeki pek çok liberteryen, bireysel mülkiyetin dokunulmazlığı ilkesi üzerinden liberteryenizmin özgürlükle ilgili ortaya çıkabilecek tüm hak iddialarını ya da hukukî uyumsuzlukları çözebilecek kuramsal tutarlılığa ve güce sahip olduğu kanaatindedir⁴⁵. Mülkiyet ve mübadele özgürlüğünün kazandığı merkezi konum nedeniyle, liberteryenizmin klasik anlamda bireysel özgürlük ya da hayat hakkı meselesiyle, mutlak mülkiyet hakkı ve sözleşme hakkıyla olduğu kadar ilgili olduğu söylenemez⁴⁶. Rothbard başta olmak üzere liberteryenler özgürlük teorilerini genelde iki birey arasındaki hak ve özgürlük tartışması ekseninde veya sınırlı bir sosyal çevre içinde ele almayı yeğlerler. Bu yönüyle, liberteryenizmin geniş bir sosyal birliktelikte karşımıza çıkacak daha karışık sorunlar için çözüm üretme kapasitesinin sınırlı olduğu söylenebilir. Liberteryen mülkiyet teorisi özgürlükle ilgili geleneksel meselelere olduğu gibi teknoloji ve bilişim sektöründeki yeni gelişmelerle her geçen gün daha da karmaşıklaşarak yeni boyutlar kazanan mülkiyet ilişkilerine ve mübadele özgürlüğü tartışmalarına da basit ve indirgemeci bir perspektiften çözümler sunma iddiasındadır.

Çağdaş liberteryenizm genel olarak Avusturya İktisat Okulu’na özgü bir aksiyomatik tümenden gelimci mantığa dayanır. Liberteryen teorinin önemli temsilcilerinden Rothbard’ın sosyal teorisinde bu aksiyomatik tümenden gelimci yöntem daha açıktır. Mülkiyet hakkının dokunulmazlığı ve saldırmazlık

43 Anarko kapitalist toplum idealini “faydacı/sonuçsalci” bir zeminde savunan David Friedman, cebir/saldırı kavramını mülkiyet kavramı üzerinden tanımlamakla beraber, Rothbard ve takipçilerinden farklı olarak, “öz sahiplik ve saldırmazlık aksiyomu” ilkeleri üzerinden yalnızca fiziksel saldırıya odaklanan kesin bir cebir tanımı yapılmasının yaratacağı sorunlara teorik ve pratik itirazlar iler sürer (Friedman, *a.g.e.*, s. 167-70).

44 Liberteryenler, saldırmazlık aksiyomuna mutlak bir bağlılık iddia etseler de, hava kirliliği ya da aynı ortamda bulunan kişilerin nefes alması gibi çeşitli gündelik ve sıradan olguların mülkiyet hakkının ihlâli olarak kabul edilip edilmeyeceği meselelerinde makul çözümler sunamazlar (Zwolinski, 2013: 81).

45 Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, s. 179-180.

46 Freeman, *a.g.e.*, s. 43.

aksiyomu ilkeleri liberteryen teorinin üzerine inşa edildiği kavramlardır. Rothbard başta olmak üzere liberteryenler bu kavramların kuramsal açıdan teorilerinin saflığını, mutlaklığını ve geçerliliğini sağladığına inanırlar. Ne var ki tüm çıkarımları tek bir aksiyoma dayandırmak oldukça riskli görünmektedir. Norman Barry'nin de⁴⁷ belirttiği gibi mülkiyet hakkını ya da bireyciliği kategorik olarak reddeden kişiler açısından, liberteryen analizlerin bir anlam taşımayacağı, liberteryen teorinin tüm çıkarımlarının anlamını tamamıyla kaybedeceği açıktır.

Liberteryen düşünür Rothbard'ın mülkiyet ve sözleşme teorisinde dikkati çeken bir diğer husus da "sınırsız bir sözleşme özgürlüğünü" kabul etmemesidir. Rothbard'a göre⁴⁸ sözleşme hakkı (*right to contract*) mülkiyet hakkına dayanır. Bu nedenle, hukuken yerine getirilmesi gereken tek sözleşme türü bir tarafın sözleşmeye uymamasının diğer tarafın mülkiyetinin gasp edilmesi anlamına geldiği sözleşmelerdir. Vaat içeren bir sözleşme mülkiyet sahipliğinin devrine dayanmadığı için hukuken uygulanması gereken sözleşmelerden değildir⁴⁹. Bu konuda Ayn Rand, Rothbard'dan farklı bir yaklaşım ortaya koyar. Onun için bir kimsenin daha önce vermiş olduğu sözü tutmaması veya girdiği taahhüdüne bağlı kalmaması diğer tarafın hakkının ihlâl edilmiş olması için yeterlidir. Bu nedenle, hukuk mahkemeleri (*civil courts*) aracılığıyla taahhüdün yerine getirilmesi veya uğranılan zararın tazmini istenebilir⁵⁰. Rothbard'ın taahhüt içeren sözleşmelerin hukuken uygulanamayacağı tezinin bireylerarası ilişkilerin bütünüyle çıkar ve bencilik temelinde işlediği, insanların birbirine karşı güven duymadığı bir toplum tasavvuruna dayandığı söylenebilir.⁵¹ Rand'ın da⁵² belirttiği gibi özgür bir toplumda, hiç kimse, başkasıyla anlaşma yapmaya/iş yapmaya zorlanamaz, bu ancak rıza ile gerçekleşebilir. Bu nedenle, bir sözleşme gönüllü olarak akdedildikten sonra, sözleşme yapıldığı anda bir mülkiyet hakkı devredilse de devredilmese de, tarafların taahhütlerini yerine getirmesi kuraldır.

Liberteryen gelenek içinde saldırmazlık aksiyomunun içeriğine ve sınırlarına yönelik alternatif yaklaşımlar dikkat çeker. Son zamanlarda liberter-

47 Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, s. 182.

48 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 137-138.

49 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 83-84.

50 Moshe Kroy, "Political Freedom and Its Roots in Metaphysics", *Journal of Libertarian Studies*, Vol.1, No. 3,1977, s. 206.

51 Rothbard'ın bir taahhüt olarak kalan ve mülkiyet devrini içermeyen sözleşmelere ilişkin yaklaşımını, liberteryen teoriyi sözleşmecî (*contractarianism*) bir temelde haklılaştıran Jan Narvenson da kabul etmez. Rand gibi Narvenson da yerinde bir tespitle, prensipte hiç kimsenin bir başkasıyla sözleşme yapmak veya yapmamak zorunda olmadığına işaret ederek, bu tür bir taahhüde giren kimsenin bir kez bunu kabul ettikten sonra, diğer tarafa karşı açıkça pozitif bir sorumluluk altına girdiğini vurgular (Narvenson, *a.g.e.* s. 60).

52 Rand, *Bencilliğin Erdemi*, s. 167-168.

yenizm üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Zwolinski⁵³ saldırmazlık aksiyomunun, mutlak bir kesinlik (*absolutism*) atfedilerek, her olay ve durumda aynı şekilde anlaşılmasının veya uygulanmasının yaratacağı sorunlara dik-kat çeker. Kavramın içeriklendirilmesinde daha esnek bir yaklaşımın gerekliliğine inanan Zwolinski'ye göre,⁵⁴ bir başkasının mülkiyet hakkına saldırmak/fiziksel müdahalede bulunmak, çoğunlukla doğru olmamakla beraber, bu tür eylemlerin her zaman ve her durum için yanlış olduğu ileri sürülemez. Bireysel ve sosyal yaşamın dinamizmi özgürlük ihlâli iddialarının tek bir şablon üzerinden değil, tek başına, ayrı ayrı değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, bir kimsenin özgürlük alanındaki önemsiz ya da küçük bir müdahalenin başkalarının özgürlük alanına çok daha büyük fayda sağlanması mümkündür. Zwolinski'nin saldırmazlık aksiyomunun temel önermelerine yönelik eleştirileri liberteryen teoride kimi itirazlarla karşılaşmaktadır.⁵⁵ Liberteryen teorinin önemli isimlerinden George Smith, Zwolinski'nin tersine, bireyin özgürlük alanına yapılabilecek müdahalelerin "önemli ya da önemsiz" "az" ya da "çok" gibi bir ölçü getirilmesinin, bireysel özgürlüklerin korunmasında sonu gelmez tavizler yaratacağına inanır. Rothbard gibi George Smith de⁵⁶ aşırı/olağanüstü durumlarda bile "saldırmazlık aksiyomu"na sıkı sıkıya bağlıdır. Açlıktan ölmek üzere olan çocuğu için başkasının dükkânından yiyecek çalan bir anne örneğinde olduğu gibi, insan yaşamı için kritik durumlarda bile "ahlâkî" olan ile hukukî olan arasında bir ayırım yapan Smith, annenin eyleminin ahlâken doğru olabileceğini, ancak, liberteryen ilkelere ve mülkiyet hakkına aykırı olduğunu öne sürer.

Rothbard ve takipçilerinin saldırmazlık aksiyomuna olan mutlak ve ilkesel bağlılıkları nedeniyle basit özgürlük ihlâllerinin başkalarına sağlayacağı önemli ya da esaslı faydalara karşı kayıtsız kaldıkları görülür. Çöldeki tek su kaynağının sahibinin mülkiyet hakkının (bir bardak suyun) susuzluk-

53 Zwolinski, *The Libertarian Nonaggression Principle*, s. 72-74.

54 Zwolinski, *The Libertarian Nonaggression Principle*, s. 74-75.

55 Zwolinski, liberteryen saldırmazlık aksiyomunun kavramsal ve analitik eksikliklerini, kısa ve öz olarak, altı başlık altında toplamıştır: 1- Hava kirliliği, 2- Her türlü (önemsiz de olsa) özgürlük ihlâlinin yasaklanması 3- Riske karşı ya hep ya hiç yaklaşımı 4- Hilenin yasaklanmaması, 5- Mülkiyet hakkına bağımlılık 6- Çocuk haklarının ihmal edilmesi (Matt Zwolinski, *Six Reasons Libertarians Should Reject the Non-Aggression Principle*). Liberteryen düşünür George Smith, bu kısa eleştirilerin her birisine çok daha kapsamlı itirazlar yöneltmiştir. Bunlardan en dikkat çekici olanı, saldırmazlık aksiyomunun pratik olarak uygulanabilmesi için kavrama "esnek"lik kazandırılması gerektiği eleştirilerine yönelik olanıdır. Saldırmazlık aksiyomunu bireysel özgürlüğü korumak için vazgeçilmez bir ilke olarak gören George Smith'e göre, bu aksiyomdan kimi durumlarda vazgeçilebileceğini düşünmek "özgürlüklerimizi ihlâl edecek eylemlerin iyi ya da kötü şeklinde tasnif edilebileceğini kabul etmek demektir. Rothbard gibi argümanlarını tümenden gelimci aksiyomatik bir mantık üzerine inşa eden Smtih, saldırmazlık aksiyomuna kesin/mutlak bir bağlılık göstererek, liberteryen ilkelerin uygulanmasının başkalarının hayat hakkı üzerinde yaratacağı sonuçlarla ilgilenmez (George Smith, "Defending-non-aggression-principle-reply-matt-zwolinski-part-2",2013, <https://www.libertarianism.org/publications/essays/excursions/defending-non-ggression-principle-reply-matt-zwolinski>

56 Smith, *Defending-non-aggression-principle-reply-matt-zwolinski-part-2*.

tan ölmek üzere olan kişinin yaşam hakkından daha önemli olduğunun kabul edilmesi bu yüzdendir⁵⁷. Rothbard ve George Smith gibi liberteryenlerin olağanüstü durumlarda bile liberteryen ilkelere olan “mutlak/tavizsiz” bağılıklarının arkasında bireysel özgürlüğün ancak fiziksel müdahale ile ihlâl edilebileceği düşüncesi yer alır. Olağanüstü koşullarda sözleşme özgürlüğü tartışması, Rothbard ve takipçilerinin klasik liberallere yönelik eleştirilerinde önemli bir yer tutar⁵⁸. Liberaller için mülkiyet hakkı ve sözleşme hürriyeti esas olmakla beraber açlıktan ölmekte olan küçük bir bebek için hırsızlık yapılması durumunda ya da çöl gibi olağanüstü koşulların bulunduğu bir yerde sınırsız bir mülkiyet hakkının ya da sözleşme hürriyetinin geçerli olması beklenemez.

Saldırmazlık aksiyomunun temel güçlüklerden biri de, mülkiyet hakkının ihlâl edildiğini öne süren tarafa, mülkiyet hakkını korumak için, diğer tarafa şiddet dâhil her türlü müdahalede bulunma yetkisini vermesidir. Buna göre, liberteryenler için sınırları belirlenmemiş ya da çit ile çevrilmemiş bir arazide yürüyen A'ya mülk sahibi B tarafından özel mülke izinsiz girdiği iddiasıyla şiddet uygulanması meşrudur. Fiziksel saldırıya inhisar edilmiş saldırmazlık aksiyomu burada devreden çıkar. Başka bir ifadeyle, bir eylemin saldırı/cebiri niteliği kazanıp kazanmaması kim tarafından icra edildiğine bağlı olup, şiddet, mülkiyet hakkı ihlâl edilen tarafça kullanılması durumunda meşru müdafaa iken, diğer tarafça yapıldığında ancak cebir/saldırı olarak kabul edilebilir⁵⁹.

Saldırmazlık aksiyomu, liberteryen teorinin kendi içindeki önemli tartışma konularından olan “risk” ve “tazminat” kavramları bağlamında da incelenebilir. Nozick, sosyal teorisini geliştirirken, toplumun bazı üyelerinin hak ve özgürlüklerini kullanmasının başkaları için çok ciddi zararlara ya da hak kayıplarına neden olabileceğini düşünmüş, bu tür riskli eylemlerin, belirli bir tazminat karşılığında yasaklanabilmesini önermiştir. Nozick, bu kategorileri bireysel özgürlükleri toplumsal düzeyde uzlaştırmak için geliştirse de, Rothbard, risk ve tazminat ilkeleri bağlamında bir eyleme önceden kısıtlama getirilmesini özgürlüklerin ihlâli olarak görür.⁶⁰ Liberteryen toplumda meşru müdafaa hakkının ancak “açık ve geçerli” bir saldırı anında kullanılacak

57 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 227; Rothbard, *For A New Liberty: Libertarian Manifesto*, s. 32.

58 Hayek'in özgürlük nosyonunu orta yollu (*middle of the road*) bir yaklaşım olarak vasıflandıran Rothbard'a göre “Hayek'in (özgürlük) sistemindeki en temel hatası, cebir kavramına ‘bir kimsenin çevresinin güç sahibi bir başkası tarafından kontrol edilmesi’ gibi muğlak (*fuzzily*) ve tutarsız bir tanımlama” getirmesidir. Düşünürü göre, mübadele ilişkisine giren taraflardan birinin (alıcının) içinde bulunduğu koşulların oluşumunda diğer tarafın (tekelcinin) eylemleri belirleyici olmadığı müddetce bir “cebiri” durumundan bahsedilemez. Unutulmalıdır ki, “su kaynağının (*oases*) sahibi yalnızca kendi eylemlerinden ve kendi mülkiyetinden sorumludur. Başkalarının vahalarının kurumasından veya çölün varlığından sorumlu değildir.” (Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 225)

59 Zwolinski, *The Libertarian Nonaggression Principle*, s. 67.

60 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 82.

olması, potansiyel tehditlere karşı devletin/toplumun önceden tedbir almasını imkânsız hâle getirecektir. Olası tehlikelere karşı tedbir almak için, “suç” tehdidinin fiile dökülmesini beklemenin toplumu, insanların sürekli olarak özgürlüklerinin ihlâl edileceği ya da saldırıya uğrayacağı endişesi taşıdığı, güvensiz ve kaotik bir duruma sürükleyeceği açıktır.

Bireysel Özgürlüğün Rasyonalist Temelleri

Liberalizme atfedilen özgürlük, bireycilik, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet gibi ilkeler bu teoriyle diğer ideolojiler arasında bir sınır çizmemize yardımcı olmakla beraber, bugün için liberalizm kavramı, teorik olarak kendi içinde tutarlı yekpare bir teoriyi değil, birbirinden farklı eğilim ve çizgileri barındıran geniş bir ideolojik yelpazeyi ifade etmektedir. Liberalizm içindeki farklı çizgilerin oluşumunda, liberal kurum ve değerlerin haklılaştırılmasında referans alınan kavram ve ilkeler kadar bu kavramların içeriklendirilme ya da temellendirilme biçiminin de etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, “akla” atfedilen değer, aklın kapasitesi, sınırları ve özgürlükçü bir topluma ulaşmadaki rolüyle ilgili farklılaşan argümanlar liberal düşünce geleneğinde için önemli bir ayrışma ya da kırılma noktası olarak karşımıza çıkar. Genel olarak Aydınlanma Çağı’nın ürünü olduğu kabul edilen liberal teorinin biçimlenmesinde rasyonalist felsefenin etkisi inkâr edilemez. İnsanı rasyonel davranan ve akılcı kararlar alan varlıklar olarak gören liberaller, bu nedenle, insan eylemlerinin saiklerinin ya da sonuçlarının akılla açıklanabileceğini, böylece bireysel eylemleri ya da sosyal düzenleri anlamının mümkün olabileceğini ileri sürerler. Akla araçsal bir işlev yükleyen bu metodolojik rasyonalizm liberal teori içinde hayli yaygın kabul gören bir çizgiyi temsil eder.

David Hume, Adam Smith ve Hayek’in temsil ettiği ve öyle adlandırılmasının doğru olup olmadığı tartışmalı anti-rasyonalist liberal gelenekte de akıl insan eylemlerinin ve sosyal düzenin işleyiş kurallarının analizinde bütünüyle dışlanan bir unsur olarak görülmez, aksine, insanların kendi ilgi alanı ve bilgi sınırları içerisinde akla uygun şekilde hareket etmesi gereken varlıklar olduğu kabul edilir. Kendiliğinden doğan düzen fikrine dayanan anti-rasyonalist geleneğin karşı çıktığı tez “kartezyen rasyonalizm”dir, yani, gelenek ve tecrübeden bağımsız olarak, *a priori* akıl yürütme yoluyla sosyal sistemlerin ideal ve mutlak doğru kurallarının bulunabileceği ve mükemmel bir sosyal düzenin inşa edilebileceği fikridir⁶¹. Liberal düşünce geleneğinde kendiliğinden doğan düzen fikri yanında, akla daha fazla önem ve öncelik atfeden ve “rasyonalist liberalizm” olarak adlandırılacak alternatif bir çizgi de vardır.

61 Yayla, *Liberalizm*, s. 35, 188, 189.

Liberalizmin ilk sistematik teorisyonu olduğu kabul edilen Locke ile başlayan ve H. Spencer, F. Bastiat ile devam eden, geçen yüzyılda Ludwig von Mises, A. Rand, Murray N. Rothbard ve R. Nozick ile süren bu rasyonalist liberal geleneğin önemli bir özelliği, epistemolojisinde ve sosyal teorisinde aklın belirleyiciliğidir. Ne var ki, yukarıda sayılan isimleri genel anlamıyla rasyonalist liberal çizgide saymak yanlış olmamakla beraber, Rand ve Rothbard gibi liberteryen teorisyenlerle diğer isimler arasında bir ayırım yapmak, rasyonalist felsefenin liberteryen teorideki izlerinin daha iyi anlaşılması bakımından gereklidir.

Liberal ilke ve değerlerin haklılaştırılmasında genel olarak iki farklı yaklaşımın bulunduğu söylenebilir: *Deontolojik (ödevsel) yaklaşım* ve *Teleolojik (amaçsal/ereksel) yaklaşım*⁶². Kuramsal kabulleri Kant'ın eylem buyruğuna dayanan deontolojik liberalizmde bireysel özgürlük, kendi başına bir değer/amaç olduğu kabul edilen insanın özgürlük alanının kısıtlanamazlığı ya da dokunulmazlığı ilkesine dayanır. İnsanın doğuştan sahip olduğu tek hakkın özgürlük hakkı olduğunu belirten Kant, başkasının eylem ve seçimleri tarafından sınırlandırılmamış olma durumu olarak tanımadığı özgürlüğü, herkesin sırf insan olması nedeniyle sahip olduğu bir hak olarak görür. Kant'a göre, diğer tüm insan haklarının kaynağında insanın doğuştan getirdiği özgürlük hakkı vardır, bu nedenle özgürlük diğer tüm temel insan haklarının vazgeçilmez koşulunu oluşturur⁶³.

Özgür ve özerk birey kavramına dayanan Kantçı ahlâk felsefesinde bireyin özgürlüğü kendi ahlâk yasalarını belirlemesine ve ona göre eylemde bulunabilmesine bağlıdır. Kantçı deontolojik özgürlük yaklaşımının telosunu oluşturan yan sınırlamalar –*side constrains*- eylemlerimizin başkalarının nazarındaki sınırlarını gösteren bir kavramlaştırma olarak belirli/özümlü (*particular*) bir insan kavramından bağımsızdır. Başka bir ifadeyle, Kantçı ahlâk felsefesinde temel hedef bireyin özgürlük alanının maksimize edilmesi olup, bireysel tercihlerin ya da ahlâk kodlarının içeriği ya da doğruluğuyla ilgilenebilir. Dolayısıyla, herkes için kesin/ bağlayıcı bir insan tasavvuruna referans yapılmadığından normatif çıkarımlara da ulaşılmaz. Liberteryen geleneğin önemli isimlerinden Nozick'in özgürlük teorisi bütünüyle Kantçı deontolojiye dayanır. Nozick⁶⁴,(insanların başkalarına karşı yerine getirmeleri gereken tek görevin, onların haklarına saygı göstermek olduğuna, bunun diğer tüm mülâzahalara -ki buna maddî refah ve faydacı diğer tüm eylemler

62 Deontolojik ve Teleolojik liberalizm ayırımı için bkz. Norman P. Barry, "The Concept of "Nature" in Liberal Political Thought", *Journal of Libertarian Studies*, Vol.VIII, No.1, 1986, ss. 2-3.

63 Hasan Yücel Başdemir, *Liberalizm Ahlâkî Temelleri*, Liberte Yayınları, Ankara 2009, s.155 vd.

64 Nozick, *a.g.e.*, s. 63-64.

dâhildir- göre önceliği bulunduğuna inanır. Nozick⁶⁵, siyaset felsefesinin asıl uğraşı alanının insanların başkalarını nasıl kullanamayacağıyla ilgili olduğunu belirterek, esasında belirli “bir insan tasavvuruna” referans yapılmamasının gerekliliğine dikkat çeker.

Liberal değerlerin savunulmasında/temellendirilmesinde dikkat çeken diğer bir yaklaşım da teleolojik liberalizmdir. Teleoloji, temelde, her şeyin bir amacı-ereği bulunduğu önermesinden hareketle, insanı, hayatı ve evreni belirli amaç ve sonuçlar üzerinden anlamlandırma ya da açıklama iddiasında olan felsefî bir yaklaşımdır. “İyi” ye “doğru”ya göre normatif bir üstünlüğün atfedildiği teleolojik yaklaşımda, “iyi”ler arasında bir sıralama yapmamızın mümkün olduğu, bu sıralama üzerinden bireyin ya da insanın ne yapması gerektiğinin belirlenebileceği kabul edilir⁶⁶. Teleolojik liberalizmin teorik temelleri Aristo’nun ahlâk felsefesine kadar gider. İnsanın tüm eylemleriyle ulaşmak istediği şeyin mutluluk olduğuna inanan Aristo⁶⁷ için ahlâkın konusu, insanların tüm çabalarının amacını oluşturan mutluluğa kendi içlerinde, kendi etkinlikleri ile ulaşmaktır. Aristo’ya göre ⁶⁸her varlık kendine özgü etkinliğinin gelişmesiyle mutlu olabilir. İnsanı diğer canlılardan farklı kılan “aklî” (logos) melekesi sayesinde insan kendisi için objektif olarak iyi olanın ne olduğunu bulabilecek kapasiteye sahiptir.

Teleolojik liberalizmin, özünde rasyonalist doğal hukuk anlayışına dayandığı söylenebilir. Kuramsal temelleri İlkçağda Aristo’nun ahlâk felsefesine dayandırılan bu geleneğin Ortaçağdaki en güçlü temsilcisi ise Aquinolu Thomas olmuştur. Doğal hukuku, rasyonel yaratıkların, Tanrı’nın yarattığı evrendeki her şeyi yönettiği yasa olan ölümsüz/ebedî hukuka katılımı olarak tanımlayan Thomas’a göre her şeyin özellikle de canlı varlıkların bir takım potansiyelleri vardır. Her şey mükemmelleşmeye çalışır. Bir şeyin mükemmelleşmesi demek, sahip olduğu potansiyeli gerçekleştirilmeye doğru gelişmesi demektir. Her canlının veya bitkinin bir eğilimi olduğu gibi insanın da bir canlı olarak kendisine özgü bir doğası/eğilimi bulunmaktadır. İnsanın bu doğasını belirleyen şey ise diğer tüm varlıklarda olmayan aklî melekesidir⁶⁹. Neo Aristotelesçi liberal yaklaşımın çağdaş siyaset felsefesindeki temsilcilerinden Rasmussen ve Uyl Aristoteles’in teleolojik insan⁷⁰ doğası anlayışında

65 Nozick, *a.g.e.*, s. 65.

66 Başdemir, *a.g.e.*, s 105.

67 Aristoteles, *Nikomakhos’ a Etik*, Bütün Yapıtları -5, çev.: Furkan Alderin, Say Yayınları, İstanbul 2014, s. 38-40.

68 Aristoteles, *a.g.e.* s.29-30.

69 Larry Arnhart, *Plato’dan Rawls’a Siyasi Düşünce Tarihi*, çev.: Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara, 2004, s. 110-112.

70 Rasmussen ve Uyl etiği veya normları normatif ilkeler ve meta-normatif ilkeler olmak üzere iki temel kategoriye ayırmışlardır. Bu ayırmda normatif ilkeler veya normatif etik kişisel etiği, yani

temellenen ve bireyler için objektif normlar öngören etik teorisini, Lockeçu doğal haklar teorisi bağlamında yeniden yorumlayarak, insan iyiliğine ilişkin teleolojik ilkelerin liberteryen özgürlük anlayışıyla uyum içinde olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır⁷¹.

Neo-Aristotelesçi teleolojik liberalizmin 20. Yüzyıldaki temsilcilerinden Rand ve Rothbard insan doğası ve akli üzerinden vardıkları özgül bir insan kavramlaştırmasına objektif/nesnel bir gerçeklik atfederek özgürlüğün⁷² normatif ilkelerine ulaşmaya çalışmışlardır⁷³. Ayn Rand'ın siyaset felsefesinin temelinde, rasyonel olarak kavranabilen objektif bir gerçekliğin var olduğu ve bu gerçekliği algılayabilecek olan insanı diğer canlı türlerinden ayıran özelliğin akli melekeleri olduğu görüşü yer alır⁷⁴. Rand için akıl bir yönü ile insanın hayatta kalma aracını ve insanın bilgi edinmesinin tek yolunu, diğer yönü ile ise insanın objektif gerçekliğinin algılanmasında vazgeçilmez olanı ifade eder.⁷⁵ Rand "objektivizm"⁷⁶ olarak tanımladığı felsefesini, temelde objektif gerçekliğin onu algılayandan veya kişinin arzu hissiyat, ümit ve korkularından bağımsız olması anlamına gelen "mevcudiyetin var olması" (*existence exists*) aksiyomuna dayandırır⁷⁷.

kişilerin hayatlarını sürdürürken dikkate almaları gereken kural ve ilkeleri adlandırmak için kullanılır. Normatif etik siyasî toplum değil, sivil toplum ve özel alanda da geçerli olacak ve kişiler arası etkileşimde başvurulacak ilkeleri içerir (Rasmussen, Douglas B. and J.Den Douglas Uyl *Norms of Liberty: A Perfection Basis For Non-Perfectionist Policies*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 2005, s.111-2). Rasmussen ve Den Uyl normatif etiği insan doğası ve onun amacıyla temellenen teleolojik Aristoteles etiğine uygun olarak ortaya koydular. Canlı bir varlık olarak insan için "yaşamak" nihâî hedeftir. Ancak, yaşamak sadece canlı kalmak değil, insana uygun bir hayat sürmektir. Bu tür bir hayat sürdürmek için gerekli olan rasyonellik, üretkenlik, onur veya yardım severlik gibi ilkeler insana rehberlik ederler. İnsanlar doğal amaçlarına uygun olarak seçtikleri eylemler ile bir hayat sürdürerek insanî gelişimlerini (*flourishing*) ve insan iyiliğini (*well-being, eudaimonia*) gerçekleştirmiş olurlar (Rasmussen ve Den Uyl *a.g.e.* s. 32-42; 58-62). Bireyler olarak insanların iyilikleri ve geliştirmeleri dışında yerine getirmeleri gereken diğer bir hedef veya daha yüksek bir ahlâkî amaç yoktur. Yazarların yaptığı bu ayırmada normatif ilkeler kişinin yükümlü olduğu için dolu ve değer yüklü objektif ahlâkî düzeni işaret ederken, meta-normatif ilkeler ise siyasî toplumda geçerli olması gereken çerçeveyi düzenleyen kurallar olarak ortaya konur (Cennet, Uslu, "Objektif ve Subjektif Doğal Hak Arasında Meta-Normatif İlkeler", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Vol. 12 (2011), No. 1, s. 97-98).

71 Uslu, "Objektif ve Subjektif Doğal Hak Arasında Meta-Normatif İlkeleri" s. 97.

72 İlginçtir ki farklı kuramsal temellere dayanıyor olsalar da teleolojik liberalizm ile sonuçsalcı liberalizm benzeşen özellikler gösterir. Nasıl ki sonuçsalcılar, liberal değer ve kurumları bireysel ve toplumsal refaha yaptıkları katkı üzerinden savunmayı tercih ediyorlarsa, teleolojik liberaller de liberteryenizmi, insanın rasyonel tabiatına uygun olması, bireyin öz-gelişimine ya da kendini gerçekleştirme kapasitesine yaptığı katkı ve erdemli bir hayat imkânı sunması nedeniyle insana en uygun sistem olarak görürler (Zwolinski, 2018).

73 Barry, *The Concept of "Nature" in Liberal Political Thought*, s. 4.

74 Ayn Rand, *Kapitalizm: Bilinmeyen İdeal*, çev.: Nejdett Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul 2004, s. 11; Barry, *The Concept of "Nature" in Liberal Political Thought*, s. 109.

75 Rand, *Kapitalizm: Bilinmeyen İdeal*, s.11; Rand, *Bencilliğin Erdemi*, s. 32.

76 Rand'ın objektivist felsefesinin temelini oluşturan "akılcılık erdemi"ne göre kişinin tek bilgi kaynağı, tek değer ölçüsü ve davranışlarının tek rehberi akıldır. Bu nedenle, kişinin, tüm inançlarını, değerlerini, amaçlarını, arzularını ve davranışlarını eksiksiz ve titiz bir düşünme sürecine tâbi tutması şarttır (Rand, *Bencilliğin Erdemi*, s. 32-3).

77 Alvin Toffler, "The Playboy Interview with Ayn Rand", *The Libertarian Reader*, (Ed. David Boaz), The Free Press New York, London, Toronto, Sydney, Singapore 1997, s. 162.

Rand'ın objektif, tek bir doğrunun var olduğu önermesi, onu klâsik liberalizmden farklılaştıran önemli bir fikirdir. Bu aynı zamanda Rand'ı ciddi eleştirilerin de hedefi hâline getirir. Öncelikle, Rand'ın sosyal teorisinde “rasyonalizm”, insan hayatını idame ettirmek için gerekli bir araç olmanın ötesinde, hayatın nihaî amacını belirleyen, herkes için geçerli olabilecek “objektif gerçeklere” ulaşmamıza imkân veren bir cevherdir. Rasyonalist yaşamın kutsandığı objektivist felsefeye göre, tümdengelimci bir akıl yürütmeye yaşamımızda bize rehberlik edecek kesin ve mutlak bilgiye ulaşmak mümkündür. Ayn Rand'ın teorisinin özünü oluşturan rasyonel gerçeklik anlayışının klâsik liberal düşünce geleneğiyle tam olarak örtüşmediği, özellikle rasyonaliteyle ilgili tahlillerinin ucu açık, illiberal teorilere temel oluşturacak unsurlar taşıdığı gözden kaçmaz⁷⁸. Liberallerin/liberteryenlerin karşı olduğu kolektif teori ve sistemlerin objektivist felsefedekine benzer bir akıl yürütme biçiminden yola çıkarak yegâne/tek doğru olarak gördükleri ideolojileri uğruna bireysel özgürlükleri ihlâl ettikleri dikkate alındığında, Rand'ın sosyal teorisindeki tutarsızlıklar daha çok gün yüzüne çıkar.⁷⁹ Norman Barry⁸⁰, Rand'ın bilginin kesin ve şüphe götürmez olduğu ve tümdengelimci bir akıl yürütme yöntemi ile elde edilebileceği tezine değinerek, sosyal felsefesi bireyci ve liberal olsa da Rand'ın mutlak doğru olarak kabul ettiği önermelerden kolektif bir ahlâk anlayışının çıkacağını görmenin hiç de zor olmadığını öne sürer⁸¹.

Rasyonalist doğal hukuk teorisi, özünde doğru ve yanlışın evrensel ilkelere olduğunu esas alan, hukukun *ahlâk*ın bir parçası olduğunu varsayan normatif bir önermeye dayanır. Doğal hukukun normatif olmasının anlamı, onun özneye bütün insanlara karşı bir ödev ve yükümlülük yüklemesindedir. Doğal hukukun nihaî kaynağı ve ölçütü akıldır ve doğal hukukun bizleri bağlaması da rasyonel varlıklar olmamızdan ileri gelir⁸². Teleolojik liberalizmin

78 Taner, Murray N. Rothbard (*Liberal Gelenekte ve Siyaset Felsefesindeki Yeri*), s. 52.

79 Liberal gelenekte “akıl ve rasyonalizmin” bireysel ve toplumsal yaşamımızdaki sınırlarıyla ilgili birbiriyle çatışan farklı teoriler ileri süren Hayek ve Rand'ın bilgi teorileriyle sosyal felsefelerinin mukayesesi için bkz. , Edward Younkins, “Ayn Rand and F. A. Hayek: A Comparison” *Libertarian Papers*, Vol. 9, No. 1, 2017.

80 Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, s. 114-115.

81 Liberal kuramda bireysel yaşamımıza ya da tercihlerimize yön veren değer ve kuralların kapsamı, niteliği ve bağlayıcı konusunda standart bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün değil. Klasik liberal gelenekte yaygın kabul gören bir yaklaşım subjektivizmdir. Bu yaklaşım, insanların değer yargılarının kişiden kişiye değiştiği, bireylerin iyi ve doğru tasavvurları arasında bir tercihte bulunmanın rasyonel olmadığı gibi pratik bir yönünün de olmadığı önermesine dayanır. Liberal teori içinde ahlâkî rölâtivizme yönelik bu genel kabulün arkasında, ortak bir iyi kavramı üzerinden devletin topluma ya da bireylere potansiyel müdahalelerine karşı bireysel alanı güvence altına alma düşüncesi yatar. Ancak, ahlâkî rölâtivizmin liberal değerleri tehdit edebilecek potansiyel yönleri de yok değildir. Norman Barry, bireysel tercihlerin herhangi bir insanî değer veya ilkeye dayanma mecburiyetinin olmadığı kabul edilmesi durumunda, devlete müdahaleci roller verilmesini öngören, bireysel tercihleri ahlâken kınamanın mümkün olamayacağı bir durumla karşılaşma ihtimaline dikkat çeker. (Barry, *On Classical Liberalism and...*, s. 101.)

82 Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Yayınevi, Ankara 2007, s. 30.

geçtiğimiz yüzyıldaki en önemli isimlerinden Rothbard'ın sosyal felsefesinde rasyonalist doğal hukuk anlayışının izlerini görmek mümkündür. Rothbard'a göre⁸³ “doğal hukuk teorisi yaşadığımız dünyada çok sayıda ve birbirinden farklı canlı veya cansız varlığın olduğunu, bunların her birinin sahip olduğu farklı ve özgün özelliklerin insanın aklî ve zihinsel yetenekleri ile keşfedilebileceğini esas alan bir kavrayışa dayanır”. Bu teoriye göre, dünyadaki her varlık nasıl kendi doğasına ya da niteliklerine uygun şekilde davranmak zorundaysa, insanın da kendi rasyonalist doğasına uygun şekilde davranması, tercihlerde bulunması ve değer yargıları geliştirmesi gerekmektedir. Doğal hukuk etiği, yaşayan her şey için “iyiliğin”, yani her varlık için nelerin iyi olduğunun hükmünü verir⁸⁴. Rothbard açısından doğal hukukçu etik, her insan için geçerli olan ve hayatın her an ve noktasında varlığını sürdüren objektif değerlerin, iyinin ve kötünün ne olduğunu bizlere göstermektedir. Bu değerler, insanî varoluşun doğal yasalarınca belirlendikleri için subjektif değil, objektiftir, nesneldir.

Doğal hukuk anlayışını bireysel özgürlüğü temellendirmede önemli bir araç olarak kabul eden Rothbard'a göre⁸⁵, düşünebilen, hissedebilen, kıyaslama yapabilen ve harekete geçebilen bir varlık olarak insan, hayatta kalmak ve inkişaf edebilmek için öğrenmede, tercihte bulunmakta ve yeteneklerini geliştirmekte özgür olmalıdır. Bu nedenle, bireysel özgürlüğe yapılan müdahaleler özünde insan doğasına yönelmiş bir “zor/cebir”den başka bir şey değildir. Aklın insan doğası için en iyi ve en doğru olanı gösteren bir rehber olarak kabul edildiği Rothbardcı özgürlük teorisinde, özgül bir yaşam biçiminden hareket edilmesi nedeniyle, farklı yaşam tarzları karşısında nötr bir tavır takınılmamakta, özgürlük kavramsal olarak “kendi kendinin sahibi olma” ve “mülkiyet hakkı”nı esas alan sosyal bir etik bağlamında ele alınarak normatif bir içerik kazanmaktadır⁸⁶. Rothbard, hocası Mises'in “insan eylemlerinin, bilinçli/amaçlı” olduğunu varsayan praksiyolojik yaklaşımından fazlasıyla etkilenmiş olmasına rağmen, insan aklına yüklediği rol ve sınırlar bakımından ondan ayrılır. Mises⁸⁷, liberal gelenekte rasyonalist çizgide yer alan bir isim olsa da, Rothbard'dan farklı olarak, insanın anlama/kavrayış yeteneğinin sınırlı olduğunu, evrenin temelini/esasını bilmesinin beklenemeyeceğini önemle vurgular.

83 Rothbard, *For A New Liberty: Libertarian Manifesto*, s.32-33; Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 9-16.

84 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 11.

85 Rothbard, *For A New Liberty: Libertarian Manifesto*, s. 28.

86 Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, s. 181.

87 Ludwig von Mises, *Liberalism: Classical Tradition*, The Ludwig von Mises Institute, Auburn-Alabama 2005, s. xxii

Genel olarak liberteryen teoride, rasyonel, kendi hayatıyla ilgili makul kararlar alabilen, düşünebilen ve eyleme geçebilen insanlar anlamlı ve değerli kabul edilir. Bu nedenle, bitkisel bir hayat süren ya da aklı melekeleri henüz gelişmemiş bir bireyin, bir bebeğin, anne karnındaki bir ceninin ya da ergin olmamış bir çocuğun özgürlüğü ya da mülkiyet hakları liberteryenizmin öncelikli ilgi alanlarını oluşturmaz⁸⁸. Özgürlük tartışmalarında “rasyonel birey” kavramına yapılan bu vurgunun, liberteryenizmin evrensel ve genel bir teori olma iddiasını zayıflattığı açıktır. Liberteryenler, onu insan doğası üzerine inşa ederek sosyal teorilerine evrensel bir nitelik kazandırmaya çalışsalar da, benimsedikleri teleolojik “insan” tasavvuru bu çabaları boşa çıkartır.

Doğal hukuk geleneğinde akla önem ve öncelik veren bir çizginin yanında siyasal ve toplumsal kurumların gelişimini kendiliğinden işleyen tedricî bir değişim sürecine bağlayan alternatif bir yaklaşım da mevcuttur. Bu yaklaşımın temel önermesi insan aklının doğru ve yanlışın kesin ve mutlak ilkelelerini vaz edemeyeceği, herkes için ideal ve mükemmel bir sosyal düzeni inşa edemeyeceğidir⁸⁹. Kendiliğinden doğan düzen fikrine dayanan bu hukuk anlayışından farklı olarak, Rothbard ve Hoppe gibi liberteryenlerin sosyal teorilerini dayandırdıkları rasyonalist doğal hukuk anlayışında, hukukun geçerliliği, insan eylemlerinin belirli bir muhtevaya sahip ya da belirli değerlerle uyumlu olup olmamasına bağlıdır. Başka bir ifadeyle, insanın izlemesi gereken değer ve amaçların mutlak surette tayin edilip edilemeyeceği meselesi, geleneksel (*kendiliğinden doğan*) doğal hukuk anlayışıyla rasyonalist doğal hukuk anlayışı arasında önemli bir ayrışma noktası olarak karşımıza çıkar⁹⁰.

Rasyonalist etik anlayışını benimseyen liberteryenler liberal değerleri temellendirmede farklı argümanlara başvururlar. Liberteryenler, kişisel özgürlüğün, “doğal özgürlük” (*natural liberty*) kavramının ortaya çıkardığı “ekonomik etkinlik ve sonuçlar” göz önünde bulundurulmaksızın, tamamen ahlâkî temellerde haklılaştırılmasının (*justification*) önemine inanırlar⁹¹. Onlara göre, Adam Smith, David Hume ve onların Hayek gibi takipçilerinin yön verdiği klâsik liberalizmin başlıca eksikliği, anti rasyonalist metodolojilerinin kendiliğinden doğan düzen (*spontaneous*) kavramından bağımsız olarak var olabilen bir “bireysel etik” anlayışı içermemesidir⁹².

Rothbard ve takipçilerinin klasik liberalizme yönelik eleştirilerinden de görüleceği üzere, Adam Smith, Adam Ferguson ve F. A. Hayek’in temsil etti-

88 Eabrasu, *a.g.e.*, s. 296.

89 Barry, *Tradition of Spontaneous Order*.

90 Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, s. 37.

91 Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, s. 40.

92 Taner, *Murray N. Rothbard (Liberal Gelenekte ve Siyaset Felsefesindeki Yeri*, s. 21.

ği klasik liberalizm ile liberteriyenizm arasındaki asıl kırılma noktası sosyal teorilerinde akla yüklenen misyonla ya da akla biçilen değerle ilgilidir. Rasyonalizm, liberteriyen gelenekte sayılan tüm teorisyenler için ortak bir paydayı temsil eder⁹³. İnsan eylemlerinin ve sosyal sistemlerin insanın rasyonel tercihlerinin veya bilinçli aklın ürünü olduğunu düşünen liberteriyenlerden farklı olarak, kendiliğinden doğan düzen geleneğinden gelen teorisyenler, insan eyleminin amaçlarını kesin, değişmez sonuçlara bağlayan, bütünüyle “kurucu aklın ürünü” olan herhangi bir plan ya da felsefeye karşı çıkarlar. Akıl sayesinde insan doğasına ilişkin kesin ve değişmez hususiyetlerin bilinebileceğini ileri süren liberteriyenlerin aksine, kendiliğinden doğan düzen geleneğinde,⁹⁴ olayların gelecekteki gelişim seyrini önceden bilmek mümkün olmadığından, kesin önermeler üzerinden toplum için ideal hedefler belirlemek doğru değildir⁹⁵. Klasik liberal F. A Hayek’in hem bilgi teorisi hem de sosyal teorisi liberteriyen düşünceyle temelde çelişir. Ayn Rand ve Rothbard’ın temsil ettiği teleolojik liberalizm yaklaşımından uzak kalan Hayek, akla araçsal bir cevher olarak bakar ve onu insanın içinde yaşadığı tabii ve sosyal çevreden ayırmaz. İnsanın içinde bulunduğu sosyal çevreye intibakında ve onunla karşılıklı etkileşiminde aklın önemine vurgu yapar. Bilgi felsefesini evrimci temeller üzerine inşa eden Hayek, insan aklının dolayısıyla da insan bilgisinin sınırlı olduğuna dikkat çeker. Düşünür, akla yapısal sınırlarını aşan bir rol verilmesinin, sosyal düzenin tüm gerçeklerini bilme ve siyasal/sosyal ilişkileri yeniden inşa etmeyi içeren kurucu rasyonalizmi ortaya çıkaracağını belirtir⁹⁶.

Anarko Kapitalist Toplum İdealine Kuramsal ve Pratik İtirazlar

Liberalizmin sınırlı devlet ilkesi, hukukun üstünlüğünü esas alır, etkinlik alanını adalet ve güvenlik hizmetiyle sınırlandırarak devletin iktisadi ve sosyal alana ilişkin yetkilerini mümkün olduğu ölçüde daraltmayı amaçlar. Liberalizmin kurucusu kabul edilen John Locke sosyal ve siyasal teorisini, başlan-

93 David Friedman, anarko kapitalist teoriyi rasyonel etik değerler üzerinden değil, insanlar için faydalı sonuçlar yaratması, güvenlik hizmetinin etkin şekilde sunulması üzerinden temellendirmesi nedeniyle liberteriyen gelenekteki diğer isimlerden ayrılır. Bkz. David Friedman *The Machinery of Freedom: Guide to Radical Capitalism*, 2nd Edition, Open Court Publishing, Chicago and La Salle, Illinois, 1995.

94 Kendiliğinden doğan düzen yaklaşımında toplumda yer alan düzenliliklerin bilinçli (*deliberate*) bir insanî plânın ürünü olmadığı gibi, (örneğin, soluduğumuz hava gibi) bir tabiat olayından da farklı olduğu kabul edilir. Sosyal düzenlilikler belirli tasarlanmış bir amacın ürünü değildir, Toplum fertlerinin belki milyonlarca defa tekrarlanan (bireysel) eylemlerinin sonucudur (Barry, *The Concept of "Nature" in Liberal Political Thought*, s. 8)

95 Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, s. 166.

96 Atilla Yayla, *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*, 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2000, s. 67-69; Younkins, *a.g.e.*, s.94-95.

gıçta doğa hâlinde yaşayan ve “doğal haklar”a sahip olan bireylerin kendi aralarında akdettikleri toplumsal sözleşmeyle devleti kurdukları ve bu yüzden devletin yetkilerinin sınırlı olması gerektiği varsayımına dayandırmıştır. “Sınırlı devlet” ilkesinde devlete yüklenen en temel görev Lockeçu tabiat döneminde insanların sahip olduğu varsayılan “hayat, hürriyet mülkiyet” hakkını güvence altına almaktan ibarettir. Siyasal toplumdan önce var olan doğal özgürlük ve hakların siyasal iktidara karşı “öncelik ve dokunulmazlığı” vardır ve siyasal iktidarın meşruiyetini kaybetmemesi kendisine sözleşmeyle verilen sınırlı fonksiyonların dışına çıkmaması ile mümkündür⁹⁷.

Sınırlı devlet ilkesi, liberalizmin John Locke, Adam Smith, Frederic Bastiat, Wilhelm von Humboldt gibi klâsik isimlerin teorilerinin olduğu kadar, Ludwig von Mises, Friedrich A. von Hayek, Ayn Rand, Robert Nozick gibi çağdaş liberal/liberteryen isimlerin teorilerinin de ortak noktasını oluşturur. Bununla birlikte, liberal geleneğe mensup teorisyenlerin hepsinin devletin gerekliliği ve sınırları konusunda tam bir mutabakat içinde oldukları ileri sürülemez. Bu geleneğe, devlete yeniden dağıtımcı roller yükleyen modern liberal yaklaşımlar yanında anarko kapitalizm gibi kurumsal olarak devletin varlığını bireysel özgürlükler için tehdit olarak gören, özgür bir topluma ancak devletin olmadığı bir siyasal sistemde ulaşabileceğini öne süren radikal yaklaşımlar da mevcuttur. Liberteryenizmin önemli isimlerinden Nozick ve Rand, anarko kapitalistlerden farklı olarak, devlete çizdikleri minimal sınırlarla siyasal ve toplumsal sistemin devamı açısından devletin gerekliliğini kabul etmişlerdir. Devleti zorunlu bir kötülük olarak gören Rand, adâleti yöneten temel prensibin “(...) bir insanın haklarının bir başka birinin tek taraflı kararına, keyfi tercihine, irrasyonelliğine ve kaprisine bırakılmaması” olduğunu belirterek⁹⁸ “(...) politik bir kavram olarak anarşiyi havada uçuşan aptalca bir soyutluk” olarak tanımlar. Düşünür için organize bir hükümeti olmayan bir toplum karşısına çıkan ve toplumu çete savaşı kaosu getirecek olan ilk suçlunun insafına kalacağından, özgür bir toplumun devletsiz işlemesi mümkün değildir.⁹⁹ Rand, devletin gerekliliğini kabul etmekle beraber, devlete gayet dar ve sınırlı bir fonksiyon yükler: İnsan haklarını haksız saldırılara karşı korumak.

97 John Locke, Uygur Yönetim Üzerine İkinci İnceleme'den Seçme Parçalar, çev.: Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar: Yeni Çağ*, Der. Mete Tunçay, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, s. 262.vd.

98 Rand, *Kapitalizm:Bilinmeyen İdeal*, s. 441-442.

99 Rand anarşist teorisyenlerin devletsiz bir toplumun yaşayabileceği tezlerine karşın, bir toplum güce karşı hiçbir organize koruma sağlamazsa bunun her insanı silahlanmaya, evini bir kaleye dönüştürmeye, kapısına yaklaşan her yabancıyı vurmaya, aynı amaçla kurulmuş olan diğer çetelerle savaşı koruyucu vatandaşlar çetesine katılmaya teşvik edeceğine dikkat çeker. (Rand, *Bencilliğin Erdemi*, s. 164-165).

Bireysel özgürlüğe ve mülkiyet hakkına yaptığı vurgu nedeniyle, anarko kapitalizmin liberal gelenek içinde yer aldığı düşünülmesi yanlış değildir. Klasik liberalizmin “sınırlı devlet” kuramına ahlâkî ve pratik gerekçelerle bütünüyle karşı çıkan anarko kapitalizmin temel önermesi, devletsiz bir toplum idealinin insan doğasına ve toplumsal yaşamın gerçeklerine daha uygun olduğu, devletin ortadan kalkmasıyla birlikte, onun varlığını meşrulaştıran savunma ve adâlet hizmetlerinin serbest piyasa koşullarında faaliyette bulunan özel güvenlik birimlerince, devlete nispetle çok daha etkin şekilde yerine getirileceği şeklinde özetlenebilir¹⁰⁰ Özel mülkiyetçi anarşizm olarak da adlandırılan bu teorinin, devlet kurumunu reddederek bireye ve onun haklarına yaptığı vurgu, Josiah Warren, Benjamin Tucker, Lynsander Spooner’un öncülüğünü yaptığı bireyci Amerikan anarşist düşünce geleneğinin yansıması olarak değerlendirilebilir¹⁰¹. Bireyci anarşistler, devlet denilen aygıtı ihtiyacı olmadan, özgür ve rasyonel insanların kendi işlerini barışçıl ve kendiliğinden işleyen bir süreç içinde idare edeceklerine inanırlar. Bu benzerliklerine rağmen, özel mülkiyete ve kapitalist sisteme olan bağlılıkları ve piyasa ekonomisinin teorilerinde sahip olduğu merkezî önem anarko kapitalistleri kolektivist anarşist teoriden farklılaştıran yönler olarak dikkat çeker¹⁰².

Anarko kapitalistler devletsiz toplum idealinin detaylarına girmeden önce devletin bir tür anatomisini çizerek, onun cebre/şiddete dayalı doğasını gün yüzüne çıkarmaya çalışırlar. Klasik liberal teorinin “hukuka bağlı ve sınırlı devlet” önermesinin tersine, devleti doğal hukuktan bağımsız, tamamen cebir tekeline dayanarak işleyen bir kurum olarak tanımlayan anarko kapitalistler, meşruiyet algısı nedeniyle, devletçe icra edilen eylemlerin cebri niteliğinin göz ardı edildiğini ileri sürerler¹⁰³. Rothbard¹⁰⁴, devletin ayırt edici iki özelliği olarak, (a) Gelirini fiziksel cebir kullanarak toplamasını (vergi) ve (b) Belirli bir mülkî alan üzerinde nihaî karar almasını ve güce başvurmakta zora dayalı bir tekeli elinde bulundurmasını gösterir. Bu eylemlerden birincisi büyük ölçekte soygunculuğu kurumsallaştırırken ikincisi belirli bir mülkî alanda, savunma ve yargı hizmetlerinin gönüllü olarak üretilmesine ve mübadelesine engel olarak, savunma ve tahkim şirketleri (*decision making agencies*) arasında serbest rekabeti yasaklamaktadır¹⁰⁵. Bireysel haklara (özellikle mülkiyet

100 Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, s.88; Hans Herman Hoppe, *The Private Production of Defense*, Ludwig von Mises Institute, Auburn- Alabama 2009; Mack ve Gerald F.Gaus, *a.g.e.*, s. 119.

101 Ahmet Taner, “Çağdaş Liberalizmde Yeni Yol Ayrımı: Anarko Kapitalist Liberalizme Karşı Minimal Devletçi Liberalizm”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Vol. 18, No. 69-70, Ankara 2013, s. 235.

102 Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, s. 88.

103 Friedman, *a.g.e.*, s. 112.

104 Rothbard, M.N., *Eşitlikçilik-Doğaya Bir Başkaldırı*, çev. Mustafa Acar, Liberte Yayınları, Ankara 2009, s. 38.

105 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s.178-179; Hoppe, *Takdim*, s. 20.

hakkına) yönelik saldırıların yalnızca devlet kaynaklı olmadığı muhakkaktır. Ancak, kurumsal olarak devleti farklı kılan husus, bireysel olarak devletin yağma ve bozgununa karşı koyma ihtimâlimizin olmaması, kendimizi güvende hissetmemizi sağlayacak bir kontrol mekanizmasının bulunmamasıdır¹⁰⁶.

Rothbard ve takipçilerine göre “devlet” denilen kurum hem kavramsal hem de tarihsel olarak öz-sahiplik ve saldırmazlık aksiyomuyla çelişir. Mülkiyet hakkının dokunulmazlığını kişinin kendi bedeni üzerindeki mülkiyet hakkına dayandıran anarko kapitalistler, bireysel olarak özgürlüğümüzün ve faaliyet alanımızın sınırının mülkiyet hakkı tarafından belirlendiğini, mülkiyet hakkına kişinin rızası dışında yapılacak müdahalelerin “hak” ihlâli olduğunu ısrarla vurgularlar. Mülkiyet hakkının kişiye gerektiğinde bu hakkı kullanmak için zora/cebire başvurma hak ve yetkisini de verdiği inanan anarko kapitalistler kaynağını mülkiyet hakkından alan bu cebir/güç kullanımını dışındaki her türlü zor kullanımının gayri meşru olduğunu ve bireysel özgürlükler için tehdit oluşturacağını kabul ederler.

Anarko kapitalizmin toplum ve devlet kuramı, esas itibarıyla klasik liberalizmin sosyal sözleşme ve sınırlı devlet ilkesinin bütünüyle reddi anlamına gelmektedir. Liberalizmin sınırlı devlet ilkesi, hak ve özgürlükleri güvence altına almayı amaçlayan bir kavramlaştırma olarak, sosyal sözleşmeyle tesis edilen siyasal erkin, bireyin sahip olduğu hak ve özgürlüklere müdahale etmeyecek şekilde sınırlanması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır.¹⁰⁷ Anarko kapitalistlerin liberalizmin devlet kuramına ilk itirazı, sosyal sözleşme kuramına yöneliktir. John Locke, Thomas Hobbes ve J. J. Rousseau’nun öncülüğünü yaptığı bu teoride genel olarak insanlığın başlangıçta devletin mevcut olmadığı bir “tabiat” hâlinde geçerek, çeşitli gereksinmelere ve sorunlara cevap olarak devleti tesis ettiği varsayımından hareket edilir. Sözleşmecî teorilerin hepsinde “tabiat hâli” ortak bir tema olarak dikkat çekerken, bu tür bir sözleşmeye gerek duyulmasını sağlayan etkenler ile devletin gücü ve yetkileri hakkında farklı tezler ileri sürülmektedir¹⁰⁸.

Hobbes, tabiat hâlini “insanların sürekli birbirleriyle savaş ve çekişme içinde oldukları herkesin birbirinin kurdu olduğu” bir dönem olarak tasvir

106 Rothbard, Rothbard, *For A New Liberty: Libertarian Manifesto*, s. 58.

107 Devleti sınırlı ve adâlet hizmetlerinde tarafsız bir konuma oturtmaya çalışan liberal teorinin özellikle yürütme-yasama karşısında tarafsız bir yargı erkinin bireysel özgürlük ve hakları korumada önemli bir mekanizma olacağı yönündeki yaklaşımının da anarko kapitalist teorisyenlerce ciddi şekilde eleştirildiği görülür. Anarko kapitalistlere göre, adâlet hizmetlerinin devletin tekelinde olduğu bir sistemde, devletin taraf olduğu bir davada “güvenlik ve adâlet” aramak için yine devlete başvuran bireylerin anayasaya veya yüksek mahkemelere rağmen devlet karşısında fazla şansı bulunmamaktadır (Hoppe, *Takdim*, s. 19).

108 Taner, *Çağdaş Liberalizmde Yeni Yol Ayrımı*, s. 237.

eder. Hobbes'a göre, insanlar bu nahoş durumdan kurtulmak için sahip oldukları özgürlük ve hakların önemli bir kısmından feragat ederek aşkın bir yapı olan devleti kurmuşlardır¹⁰⁹. Locke'a göre ise, "tabiat hâli" insanların özgür, eşit ve başkalarının iradesine bağlı kalmaksızın yaşadıkları bir dönemdir. Bu dönemde bazı kişilerin başkalarının haklarına tecavüz ederek bu hakların çizdiği sınırları ihlâl etmesi durumunda, mağdur olan, bu hak tecavüzüne karşı kendisini ve diğer insanları savunma hakkını elinde bulundurmaktadır. Locke, herkesin, tarafı olduğu bir davanın aynı zamanda "yargıcı" olmasının, bireysel hakların tamamen özel/kişisel olarak korunmasına, düşmanlıklara ve sonu gelmeyen karşılıklı misillemelere neden olacağına işaret ederek, insanların cezalandırma haklarını topluma devretmeleriyle birlikte siyasal toplumun kurulduğunu belirtir¹¹⁰. Dolayısıyla, Locke'un sosyal sözleşme teorisi bir açıdan anarşizme yönelik bir itiraz olma niteliğini de taşır¹¹¹. Hobbes ve Locke'un "tabiat hâli"nde insanlar arasındaki ilişkilere yön veren duyguların ne olduğu konusunda düştikleri ayrılık, devlet ile birey arasında kurdukları ilişkinin yönüne ve devlete yükledikleri anlama da akseder. Doğa durumunda, "insan insanın kurdudur" diyen Hobbes, devleti -Leviathan'- sınırsız yetkilerle donatarak aşkın bir konuma yerleştirir. Buna karşılık, Locke, tabiat hâlinde tam anlamıyla özgür olan ve kendi aralarında karşılıklı yardım ve sevgi ilkelerine göre hareket eden insanların sözleşmeyle tesis ettikleri siyasal topluma/devlete sınırlı bir rol verir¹¹².

Anarko kapitalistlere göre ister Locke'un siyasal teorisinde olduğu gibi sınırlı bir devlete isterse Hobbes'un kuramında olduğu gibi otoriter bir devlete aracılık etsinler, sözleşme teorileri, devleti kendiliğinden işleyen/doğal bir sürecin ürünü olarak görmeleri nedeniyle, devletin cebre/şiddete dayalı doğasını perdeler. Esasında, devletin şiddete dayalı tabiatı, klasik liberal teorisyenler tarafından göz ardı edilmemekle beraber, anarko kapitalistler sınırlı devlet kuramına yönelik eleştirilerinde, klasik liberalizmin devlet kurulmadan önceki doğa durumu kuramıyla otoriter sistemlerin fikir babası Hobbes'un kuramını aynı kategoride değerlendirirler¹¹³. Bu tutumu, klasik liberalleri bir anlamda devlet eliyle işlenen tüm suçlardan ya da uygulanan şiddetten sorumlu tutma çabalarının bir sonucu olarak görebiliriz. Kısaca, sınırlı bile olsa devletin varlığını onaylamak, anarko kapitalistlere göre, devletçe işlenen cinayetlere ya da hak ihlallerine ortak olmak anlamına gelmektedir.

109 Thomas Hobbes, "Leviathan'dan Seçme Parçalar", çev.: Semih Lim, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar - Yeni Çağ-*, Der. Mete Tunçay, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, s. 209-212.

110 Locke, *a.g.e.*, s. 262.vd.

111 Mack and Gaus, *a.g.e.* s.119

112 Taner, *Çağdaş Liberalizmde Yeni Yol Ayrımı*, s. 237.

113 Hoppe, *Takdim*, s. 8-9.

Bireysel özgürlük düşüncesi üzerine inşa edilen anarşist teori toplumun kategorik ve tarihsel olarak devletten önce geldiği aksiyomu etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda, bireysel özgürlüğün ya da özerkliğin tam/gerçek anlamda “doğal toplum” düzeninde gerçekleşebileceği kabul edilir. Anarko kapitalizm, yalnızca devletin kurumsal olarak yadsındığı siyasal bir teori değildir, onun kendine özgü bir birey ve insan tasavvuru da vardır. Anarko kapitalizmin normatif bireyciliği, siyasal olarak devletin ortadan kalkmasıyla geçilecek anarşist dönemin özgül bir insan tipolojisi yaratacağı önermesinde karşımıza çıkar¹¹⁴. Rothbard, , devletin ortadan kalkmasıyla birlikte kendisini gösterecek yeni “anarşist insan” tipinin işbirliği yapmaya hazır, insancıl ve yardımsever özelliklere sahip olacağına inanır¹¹⁵. Ancak, bu “anarşist insan” tipolojisi, insanı doğal hâliyle (bencillik ve yardımseverliğin bünyesinde aynı anda bir arada bulunabileceği bir varlık olarak) kabul eden bir bakış açısına değil, idealize edilmiş, bütünüyle kurguya dayanan bir insan tasavvuruna dayanır. Devletin var olduğu dönemde insanlar arasında her türlü çekişme, yağma ve bozgun hâkim iken, devletin ortadan kalkmasıyla birlikte, iyiliksever ve barışçıl bir insan ortaya çıkar. Anarko kapitalistlerin eserlerinde “insan tabiatındaki bu ‘pozitif’ değişimin sebebi nedir?” sorusunun cevabı yoktur.

Anarşizmin diğer alt kolları gibi anarko kapitalist toplum kuramında da toplumsal düzeni ayakta tutacak yegâne faktör olarak görülen “insanın rasyonel doğası”na aşırı bir güven vardır. Rothbard’ın öncülüğünü yaptığı liberteryen teorisyenlere göre, anarko kapitalizmi değerli ve özgün kılan şey insanın eşsiz doğasına en uygun sistem olmasıdır. Anarko kapitalistler, insan doğasının iyi ve barışçıl yönlerinin siyasal bir iktidara ve tekelci müeyyidelere gerek duymaksızın barışçıl toplumsal yaşamı mümkün kılabileceğini, çatışma hipotezlerini boşa çıkaracağını iddia etmektedir. Ne var ki, anarko kapitalistlerin insan tabiatıyla ilgili bu aşırı iyimserliği, insan tabiatının yalnızca tek bir yönüne odaklanması nedeniyle, sorunlu görünmektedir. Zira insanoğlu, tabiatı bakımından, Hobbes’un doğa durumu hipotezindeki gibi doğal olarak barış içinde bir arada yaşayamayacak kadar bencil, saldırgan “birbirinin kurdu” bir varlık olmadığı gibi, anarşist kuramın tezlerindeki gibi bütünüyle yardımsever, barışçıl, başkalarına asla zarar vermeyen, bu yüzden hiç bir oto-

114 M.N., Rothbard, “Society without a State”, *Libertarian Forum*, January, Vol. VII, No.1, 1975, s.4.

115 Rothbard, anarşist toplumu, kötülüğün ve suçun meşruiyetinin ve gerçekleşme ihtimalinin azaldığı; ancak, “iyilik” ve “işbirliği yapma” eğiliminin arttığı bir toplum olarak görür. Tamamen iyilik ve yardımseverlik hisleriyle hareket eden bir insan nosyonu üzerine kurulan bu sisteme yönelik eleştirilere karşı Rothbard, ister devletçi isterse anarşist olsun, toplumun önemli kısmının başkalarının haklarını ihlâl etmeme iyi niyetine sahip olmadığı müddetçe hiçbir sistemin işleminin mümkün olmayacağı gerçeğine dikkat çeker (Rothbard, *Society without a State*, s. 4.)

rite ve zor tehdidine ihtiyaç duymayan bir varlık da değildir¹¹⁶. Mises'in de¹¹⁷ vurguladığı gibi insan doğasını ve toplumsal yaşamın gerçeklerini doğru şekilde kavrayamayan anarko kapitalistlerin tasavvur ettikleri toplum "yalnızca azizlerin ve meleklerin olduğu bir dünyada" bulunabilir.

Toplumsal barış ve düzen için adâletin gerekli olduğu konusunda klasik liberallerle anarko kapitalistlerin mutabık oldukları söylenebilir. Ancak, Adam Smith ve David Hume çizgisindeki anti rasyonalist liberalizmde insan tabiatındaki zayıflıkların adâletin kendiliğinden gerçekleşmesini güçleştirdiği kabul edilir. David Hume'a göre, kısa vadeli çıkarlarını uzun vadeli çıkarlarına tercih etmeye meyilli olan insanın bu hastalığını tedavi etmenin yolu, bazı kişilere (devlete) kanunların ihlâlini cezalandırma, hile ve şiddeti önleme yetkilerini vermekten geçmektedir. İnsanın bencilliği ve sınırlı cömertliği bir siyasî otoritenin kurulmasını gerekli kılmaktadır¹¹⁸.

Anarko kapitalist felsefede, sosyal düzenin tesisi ve devamı için hukukun gerekliliği kabul edilir; ancak, hukuk ile devlet kurumları arasında kesin bir ayırım yapılması gerektiğine inanılır. Anarko kapitalist teoriye göre, devletsiz toplumda, devletin elindeki cebir tekelinin ortadan kalkmasıyla birlikte, artık "hiçbir kurum (a) finansmanını cebri yolla yani vergi ile sağlayamayacağı gibi (b) güvenlik ve yargı alanında zora dayalı tekel de ortadan kalkmış olacaktır"¹¹⁹. Devletin var olmadığı bu durumlarda, ihtiyaç duyulacak güvenlik ve yargılama hizmetleri serbest piyasa koşullarında ve rekabetçi bir ortamda faaliyet gösteren güvenlik şirketleri veya firmalarınca sunulacaktır. Bu firmaları devletten farklılaştıran en önemli özellik, bireylerin bu birimlere katılımının tamamen gönüllü olması, yani katılımın rızaya dayanması ve firmaların gelirinin verilen hizmet karşılığında müşterilerinden alınan primlerle sağlanmasıdır¹²⁰. Özel güvenlik birimleri anarko kapitalist sistem açısından önemli olsa da, sistemin işleyişi mutlak anlamda bu firmaların varlığına bağlı kılınmamıştır. Özel güvenlik firmalarının serbest piyasa koşullarındaki arz ve talebe bağlı olarak ortaya çıkacağı kabul edilir. Bu tür firmalar faaliyette olmasa bile, özgürlükçü toplumda öz-sahiplik ve saldırmazlık aksiyomu gereği her birey mülkiyet hakkını koruma konusunda meşru müdafaa ve misilleme hakkını elinde bulundurmaya devam eder. Ayrıca, bu özel firmalara bir muafiyet/ayrıcılık tanınmamıştır, herhangi bireyden daha fazla bir hak ve yetkiye sahip olmaları düşünülemez.

116 Taner, *Çağdaş Liberalizmde Yeni Yol Ayrımı*, s. 241.

117 Mises, *a.g.e.*, s.17.

118 Yayla, *Liberalizm*, s. 68-9.

119 Hoppe, *Private Production of Defence*, s. 20.

120 Rothbard, *Society without a State*, s. 2.

Anarko kapitalist toplumda, nasıl ki devlet yerini özel güvenlik birimlerine bırakacaksa, tekelci hukuk sistemi de yerini her konuda uzmanlaşmış özel ihtisas mahkemelerine veya tahkim kurumlarına bırakacaktır¹²¹. Piyasadaki mallar için geçerli olan rekabet, güvenlik ve adâlet hizmeti alanlarında da işlemeye başlayacaktır. Koruma birimlerinin gerek kendi aralarında gerekse müşterileri arasında doğacak uyuşmazlıklarda hangi mahkemenin yetkili olduğu önceden belli olduğundan ve her bir şirketin çalıştığı mahkemenin ne tür bir hukuk sistemini benimsediği öngörülebildiğinden bir düzensizlik veya karışıklıktan bahsetmek de mümkün olmayacaktır¹²². Esasında anarko kapitalizmin öngördüğü türden olmasa da günümüzde modern demokratik sistemlerin çoğunda, özel güvenlik birimleri ya da tahkim kurulları (kendi özel alanları içinde de olsa) devletin kontrol ve gözetiminde faaliyetlerini sürdürmektedir. Anarko kapitalistler zaman zaman anarşist hukuk düzeninin uygulanma kapasitesini bu tür firmaların faaliyetleri üzerinden temellendirmeye çalışırlar. Ne var ki, özel firmaların faaliyetlerinde yaşanan aksaklık ya da uyuşmazlıkların çoğu zaman devlete ait kurumlarca ya da yargı mercilerince çözülüyor olması, özel güvenlik ya da tahkim firmalarının varlığının, devletin gereksizliğini değil, tersine, güvenlik ve adâlet hizmetlerinin bütünüyle serbest piyasa koşullarına bırakılamayacağını, devletin bir hakem olarak var ve işliyor oluşunun gerekliliğini ortaya koyar.

Rothbard'ın hukuk teorisinde rekabet ortamında farklı firmaların faaliyette bulunacağı kabul edilmekle beraber, bu, herkesin istediği firmayla istediği hukuk kodu üzerinden anlaşma yapabileceği anlamına gelmez. Rothbard'a göre¹²³ hiçbir sözleşme liberteryenizmin temel ilkelerine aykırı hukuksal hükümler içermemelidir. Bu noktada David Friedman ile Rothbard'ın hukuk teorileri arasındaki bir farklılığa dikkat çekmekte yarar var. Sosyal teorisini rasyonalist etik ilkeleri üzerine inşa eden Rothbard liberteryenizmin temel ilkelerine (öz-sahiplik ve saldırmazlık aksiyomu) aykırı bir sözleşmenin hukukî olarak geçerli kabul edilemeyeceğini düşünür. Bireysel sözleşmelerin liberteryen aksiyomlara dayanan bir takım genel hukuk kurallarına yani ortak bir hukuk koduna dayanması şarttır. Rothbard'dan farklı olarak, David Friedman'a göre¹²⁴ serbest piyasada mal ve hizmetlerde çeşitlilik olduğu gibi, hukuk ve adâlet hizmetlerinde de ihtiyaç ve beklentilere bağlı olarak aynı çeşitlilik ihtiyacı doğacaktır. Bu nedenle, anarko kapitalist toplumda her birey, istediği firmayla istediği koşullarda sözleşme yapma hakkına sahip olabilme-

121 Rothbard, *Eşitlikçilik-Doğaya Bir Başkaldırı*, s. 274.

122 Friedman, *a.g.e.*, s. 116.

123 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 243

124 Friedman, *a.g.e.*, s.134

lidir¹²⁵. Objektif/herkes için geçerli hukuk sistemi insanlar arasındaki bireysel farklılıkları yok saydığından özgürlükçü toplumun gerekleriyle uyumlu değildir.

Devletsiz toplum idealini farklı temeller üzerinden savunan bu iki önemli ismin hukuk teorilerine liberteryen ilkeler ve devletin gerekliliği bağlamında kimi itirazlar yönelmek mümkün. Öncelikle, Rothbard açısından, tamamen serbest piyasa koşullarının işlediği sistemde, güvenlik firmalarının liberteryen ilkelere uygun sözleşme imzalamalarının güvencesinin ne olduğu belli değildir. Aynı şekilde, hiç bir güvenlik firmasına bireysel olarak kişilerin sahip oldukları hak ve yetkilerin üzerinde bir yetki tanınmayacaksa, bireysel olarak insanları bu firmalara üye olmaya -yani onları devlete tercih etmeye-iten faktörlerin neler olduğu sorusunun cevabı da yoktur. David Friedman'ın hukuk teorisi de kendi içinde sorunlu ve tutarsız görünmektedir. Hiçbir bir liberteryen ilkeyi ya da ahlâkî değeri referans almayan, sadece bireysel tercihler ve çıkar temelinde işleyen bir sözleşme sisteminin anarko kapitalist toplum için bir tehde dönüşme riski göz ardı edilmemelidir¹²⁶.

Anarko kapitalist teorinin en önemli açmazı, devletin tekeli yetkilerinin ortadan kalktığı bir ortamda güvenlik ve adâlet hizmetleri alanındaki rekabetin nasıl sonuçlanacağına ilişkindir. Anarko kapitalistlere göre, piyasa ekonomisinin dinamizmi, özel güvenlik (*koruma*) şirketleri arasındaki rekabetin bir tekelleşmeye ya da devlet benzeri bir yapılanmaya dönüşmesinin önündeki en büyük engeldir. Bu teze karşı en güçlü itiraz liberteryen düşünür Nozick'ten gelmiştir. Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya adlı* eserinde, hem John Rawls'un sosyal liberalizm anlayışına hem de anarşist teoriye yönelik bir meydan okumada bulunur. Anarko kapitalistlerden farklı olarak, Nozick¹²⁷, devletin henüz var olmadığı Lockeçu doğa durumundan minimal devlete geçişin (koruyucu şirketlerden ultra-minimal devlete, oradan da "minimal devlet"e) insanların hak ve hürriyetleri ihlâl edilmeksizin gerçekleştiğini ve bunun ahlâkî meşruiyetinin olduğunu kanıtlamayı amaçlamıştır Nozick, eserinde üç temel tez ileri sürer: (i) Minimal/sınırlı devletin meşruluğunun devleti tamamen reddeden anarşistlere karşı savunulabilirliği, (ii) Minimal devletin sınırlarını aşacak çapta kapsamlı bir devletin meşru görülemeyeceği, (iii) Bireylerin özgürce kendi ütopyalarını oluşturup yaşamalarını mümkün kılacak koşulları en iyi minimal devletin sağlayabileceği.

125 Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, s. 188.

126 Paul Columan, "For a New Libertarianism: Problems and Perspectives in The Thought of Ayn Rand, Murray Rothbard And David Friedman", *Philosophical Notes*, No. 39, 1996, s. 5-6.

127 Nozick, *a.g.e.*, s. 89, 21, 204

Nozick, devletin kurulmasından önce var olduğu kabûl edilen tabiat hâlinde koruyucu birimlere, oradan egemen koruyucu birime ve nihayetinde minimal devlete giden kendiliğinden işleyen bir sürecin devletin oluşmasında “gizli bir el” vazifesi gördüğüne inanmaktadır¹²⁸. Özellikle tabiat hâlinde kendiliğinden oluşan gruplaşmalar, müşterek koruma birliklerinin iş bölümü, piyasa baskıları, ölçek ekonomileri ve rasyonel çıkarlar anarşinin yerini minimal devletin almasını sağlayan temel faktörlerdir¹²⁹. Koruyucu birimlerden (şirketlerden) minimal devlete geçiş üç aşamalı bir süreçle gerçekleşmiştir. 1) Aynı coğrafî bölgede tek bir koruma şirketinin egemen olması, yani egemen koruma şirketi veya ultra-minimal-devletin ortaya çıkması¹³⁰. 2) O coğrafî bölgedeki bağımsızların adâleti özel olarak yerine getirmelerinin, yani özel misilleme yapmalarının egemen koruma şirketi tarafından yasaklanması¹³¹. 3) Yasaklama getirilerek dezavantajlı duruma düşürülen bağımsızlara şirketin müşterileri tarafından ödenecek tazminat karşılığında koruma hizmetinin sunulması¹³². Nozick, koruma şirketleri arasındaki rekabetin ya da çatışmanın bir tekelleşme yarattığını ve bunun egemen koruma birimini ortaya çıkardığını düşünse de anarko kapitalistler rekabetin yaratacağı sonuçlarla ilgili olarak Nozick ile aynı fikirde değildir. Nozick’in rekabete bağlı olarak üç ihtimalli bir durumdan bahsetmesine karşın¹³³ anarko kapitalist teorisyen Roy A. Childs¹³⁴, rekabetin tekelleşme dışında her bir koruma biriminin farklı alanlarda uzmanlaşması ya da ihtisas kazanması gibi çeşitli ihtimâlleri ortaya çıkarabileceğini öne sürer. Rothbard’ın içinde yer aldığı anarko kapitalistler nazarında anarşist bir ortamdan devlete geçişi kendiliğinden işleyen

128 Nozick, *a.g.e.*, s. 39-54, 163-4

129 Nozick, *a.g.e.*, s. 48.

130 Nozick, *a.g.e.*, s. 46-49.

131 Nozick, *a.g.e.*, s. 129; 112-7; 129-55.

132 Nozick, *a.g.e.*, s. 155-158, 117-28.

133 Koruyucu birimler karşı karşıya geldiğinde; 1) İki birimin kuvvetleri çarpışır. Bu birimlerden biri bu tür çarpışmaları her zaman kazanır. Kaybeden birimin müşterileri kazanan birimin müşterileri ile olan çatışmalarında yeterince korunmadığı için kazanan tarafla çalışmak için birimlerini bırakırlar. 2) Bir birim gücünü bir coğrafî bölge üzerinde yoğunlaştırırken diğer birim başka bir coğrafî bölgede yoğunlaştırır. Her ikisi de güçlerinin yoğunlaştığı yerdeki çarpışmaları kazanır. Bir birimin müşterisi olan fakat diğer birimin gücünün yoğun olduğu bir yerde yaşayan insanlar, ya müşterisi oldukları birimin karargâhına yakın bir yere taşınır ya da diğer koruyucu birimin korumasına girerler. 3) İki birim düzenli olarak ve sık sık çarpışır. Eşit oranda kaybeder ya da kazanır ve bir arada yaşayan üyeleri arasında sık sık temas ve çatışma olur. Her hâlükârda iki birim, sürekli, maliyet getiren ve anlamsız çarpışmaları önlemek için, belki de idarecileri vasıtasıyla, farklı hükümlere varmış oldukları davalara barışçı yollarla çözmek için anlaşmaya varırlar. Kendi hükümleri farklılık gösterdiği zaman üçüncü bir yargıcın veya mahkemenin kararlarına başvurma ve onların vereceği kararlara uyma konusunda anlaşılır. (Veya hangi birimin hangi şartlar altında yargı hakkı olduğunu belirleyen kuralları koyarlar.) Böylece yargı hakkı ve hukuksal çatışma konusunda bir temiz mahkemeleri ve hemfikir olunmuş kuralları sistemi ortaya çıkar. Farklı birimler faaliyet gösterse de, hepsinin birer parçası olduğu tek bir federal adâlet sistemi mevcut olur (Nozick, *a.g.e.*, s. 47-8).

134 Roy A., Childs, “The Invisible Hand Strikes Back”, *Journal of Libertarian Studies*, Vol.1, No. 1, 1977, s. 26.

bir sürecin sonucuymuş gibi ¹³⁵tasvir etmek, devletin cebre dayanan doğasını gizlemek demektir; oysa, devletin oluşumunda doğal süreçler değil, şiddet, işgal ve sömürü gibi faktörler belirleyici olmuştur. Anarko kapitalistlerin Nozick'in minimal devlet kuramına en önemli itirazları, koruma birimlerinin neden uzlaşma yerine çatışmayı seçtiklerinin izah edilememesidir. Onlara göre¹³⁶ piyasa anarşizminin var olduğu bir durumda, kâr saikiyle hareket eden koruma birimlerinin kendi aralarında sürekli savaş hâlinde olacaklarını düşünmek saçmadır. Kim kazanırsa kazansın, uzun vadede, şiddet, hiç kimse için kârlı olmayan bir yöntemdir, sürekli çatışma içinde olan bir firmanın müşterilerini kaybetmesi kesindir. Bu yüzden bu birimler uzlaşmayı tercih edecektir.

Anarko kapitalistlerin Nozick'in minimal devlet kuramına yönelik eleştirilerinden, güvenlik ve adâlet hizmetlerini piyasadaki tüm diğer mal ve hizmetlerden farklı görmedikleri anlaşılmaktadır. Güvenlik ve adâletin, hemen hemen tüm ideolojilerin ya da sosyal teorilerin ortak amacı olduğu söylenebilir. Güvenlik ve adâlet ihtiyacı, insanî varoluşun ve toplumsal düzenin temelini oluşturur. Bu nedenle, piyasadaki herhangi bir mal veya hizmetle aynı kategoride değerlendirilemez. Anarko kapitalistler koruyucu birimler arasındaki rekabetin tekelleşmeyle sonuçlanacağını kesin olmadığını ileri sürseler de, gerek sahip oldukları yetki ve sorumluluk gerekse yerine getirdikleri hizmetin niteliği yüzünden, koruma birimlerinin tekelleşmesi riskinin, piyasadaki diğer aktörlerin tekelleşme riskinden daha fazla olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Dolayısıyla, özel güvenlik birimleri arasında var olacağı düşünülen rekabet koşullarının, sayısız özel güvenlik birimleri yerine, Nozickçi bir minimal devleti veya mafya tipi bir güvenlik birimini ortaya çıkaracağını öngörmek zor değildir. Anarko kapitalistlerin, barışçıl ve uzlaşmacı "anarşist insan" tipolojisinden hareketle, koruma birimleri arasında çatışma olmayacağı yolundaki öngörülerini de gerçekçi görünmemektedir. Ne kadar arzu edilmese de, cebir ve şiddet insanlık tarihinin her döneminde karşımıza çıkan olgusal bir gerçekliktir. Dolayısıyla, özel güvenlik birimleri arasındaki rekabette saldırı ve şiddet gibi araçlara başvurulması ihtimâl dışı görünmemektedir.

135 Nozick doğa durumundan sivil-siyasî topluma geçiş aşamasını (devletin kurulması) Locke'tan ve diğer klasik sözleşme teorisyenlerinden farklı bir yöntem kullanarak anlatmaktadır. Nozick sivil siyasî topluma geçişi "birden bire" ve "bir seferde" yapılacak hipotetik bir sosyal sözleşme ve hipotetik genel bir rıza kavramıyla açıklamayı yetersiz bulur. Bunun yerine, devletin ortaya çıkışını, Adam Smith'in serbest piyasanın işleyişini anlatmak için kullandığı "gizli/görünmez el" kavramına başvurarak açıklar (Uslu, *Nozick: Anarko-Kapitalizme Karşı Minarkizm*, s. 150).

136 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s.240.; Friedman, *a.g.e.*, s. 116.

Minimal devlete giden sürecin ikinci aşaması, coğrafi bölgedeki bağımsızların adâleti özel olarak yerine getirmelerinin, içerdiği risk nedeniyle, egemen koruma birimi tarafından yasaklanmasıdır. Nozick çatışma veya uzlaşma yoluyla bir tek koruma şirketinin belli bir coğrafi bölgede tekel durumuna geleceğini ileri sürse de egemen koruma birimi, herhangi bir koruma biriminden hizmet almayan bağımsızlar nedeniyle, herkese koruma hizmeti sunamamakta ve güç kullanma tekeline sahip olamamaktadır. Bu nedenle de henüz minimal devleti değil, ancak, ultra-minimal devleti temsil etmektedir¹³⁷. Minimal devlete giden sürecin ilk iki aşamasında belli bir bölgede bir koruma şirketi egemen koruma şirketi hâline gelmiş ve bağımsızların adâleti özel olarak yerine getirmeleri, koruma şirketinin müşterilerinin doğal hakları ihlâl edileceği için, yasaklanmıştır. Bu durum, bağımsızlara, günlük yaşam ve faaliyetlerinde, ciddi dezavantajlar getirecektir¹³⁸. Sahip oldukları doğal hakları ihlâl etmemek şartıyla insanların bazı riskli eylemlerinin yasaklanması, bu kişilere uğradıkları hak kaybını telafi edecek bir tazminat ödenmesini gerektirmektedir.

Egemen koruma şirketi için bu tazminatı ödemenin en kolay ve ucuz yolu eylemleri yasaklanan bağımsızlara, koruma şirketinin müşterileriyle çatışma durumlarını kapsayacak bir koruma hizmeti sunulmasıdır¹³⁹. Bu aşamadaki asıl sorun, bu hizmetin maliyetinin (tazminatın) kim tarafından karşılanacağıdır. Bağımsızların tazminatını (koruma hizmetlerinin maliyetini) ödemekle yükümlü olanlar egemen koruma şirketinin müşterileridir. Egemen koruma şirketi müşterilerinin haklarına dayanarak ve onlara vekâleten bu yasaklamayı getirmiştir. Müşteriler bağımsızların güvenilir olmayan prosedürlerinin kendilerine yüklediği risklerden kurtularak fayda elde etmişlerdir¹⁴⁰. Bunun pratikteki anlamı bazı kişilerin başkalarının korunma hizmetinin maliyetlerini karşılamasıdır. Yeniden dağıtımcı adâlet anlayışının her türlüüne karşı olan Nozick¹⁴¹, her ne kadar yeniden dağıtımcı bir görüntü verse de, bağımsızlara bedava koruma hizmeti sunmanın siyasal toplumun/minimal devletin varlığı açısından zorunlu ve ahlâken savunulabilir olduğunu düşünür. Devlet için gerekli ikinci koşul olan “bölgedeki herkese koruma hizmeti sunulması” şartı böylece karşılanmış olur ve ultra minimal devlet minimal devlete evrilir.

Nozick¹⁴², “yasaklama” ve “tazminat” kavramları çerçevesinde geliştirdiği yaklaşımıyla toplumsal yaşamda makul sayılabilecek sonuçlara ulaşma amacındadır. Birbirini tamamlar nitelikteki; (i) “Eğer kurbanlarının zararları kar-

137 Nozick, *a.g.e.*, s.59, 60, 65.

138 Nozick, *a.g.e.*, s.155.

139 Nozick, *a.g.e.* s. 155

140 Uslu, *Robert Nozick: Anarko-Kapitalizme Karşı Minarkizm*, s.162-163.

141 Nozick, *a.g.e.*, s.159.

142 Nozick, *a.g.e.* ,s. 94-96,110-112.

şilanıyorsa bir eylem neden izin verilmek yerine yasaklansın?” (ii) “Öncelikle etkilenen tarafın rızası alınmadan tüm ahlâkî sınır ihlâlleri neden yasaklanmasın?” sorularına verdiği cevapla, düşünür, hem tabiat durumunda egemen koruyucu birimle bağımsızlar arasında beliren sorunlara hem de modern devlette çatışan bireysel hakların nasıl uzlaştırılacağı sorununa ikna edici ve uygulanabilir çözümler sunma iddiasındadır.

Nozick’in riskli eylemlerle kastettiği, kişinin başkalarının haklarını ihlâl etme olasılığı yüksek olan eylemlerdir. Örneğin, araç kullanan bir sara hastasının, başkalarının hayat veya vücut bütünlüğüne zarar verme ihtimâli hayli fazladır. Nozick, şu ana kadar şans eseri hiçbir yayaya zarar vermemiş olsa bile, eylemleriyle başkalarının mal ve can güvenliğini riske atan sara hastaları gibi kişilerin özgürlüklerine kısıtlama getirilerek kendilerine makul bir tazminat ödenmesini önerir. Ancak, Nozick her türlü riskli eylemin yasaklanabileceğini ileri sürmez. Yukardaki ilk soruyla bağlantılı olarak, Nozick’e göre, her ne kadar bir başkasının hakkını kullanması sonucu insanların uğradıkları kayıplar karşılıyor olsa da, her türlü hak ihlâlinin -bu tür eylemlerin insanların zihninde oluşturacağı sürekli korku ve güvensizlik nedeniyle-mazur görülmesi mümkün değildir. Bu nedenle, riskli tüm eylemler değil, ancak, yüksek risk taşıyanlar yasaklanabilir. İkinci soruya, yani “bireysel eylemlerden etkilenebilecek kişilerin rızasını almayan tüm eylemler neden baştan yasaklanmasın?” sorusuna gelince, Nozick’e göre¹⁴³ bu tür uygulamalar, kazara olanlar ve istenmeden yapılanlar da dâhil olmak üzere, bireysel eylemlerin ortaya çıkartabileceği tüm olumsuzlukların baştan cezalandırılması sonucunu doğurur. Bireysel açıdan her eylemi, başkalarına zarar verme potansiyeline sahip olmasından ötürü yasaklamak insanların yaşamlarında büyük oranda risk ve güvensizliğin ortaya çıkmasına neden olur. Dolayısıyla, rızaya dayanmayan her eylemi baştan yasaklamak da hakkaniyetli görünmemektedir

Nozick’in riskli eylemlere ancak tazminat karşılığında sınırlama getirilebileceğine ilişkin argümanlarını kuramsal açıdan temellendirmede güçlük çektiği söylenebilir. Tazminat karşılığında da olsa hakların ihlâl edilebileceğini kabul etmek insanların başkaları için araç olarak kullanılamayacağına ilişkin Kantçı buyrukla çelişir¹⁴⁴. Ayrıca, liberteriyen gelenekte bu konuda önemli itiraz ve eleştirilerin yükseldiği görülmektedir.¹⁴⁵ Temel eleştiri, hem

143 Nozick, *a.g.e.*, s. 108-110.

144 Mack, *a.g.e.*

145 Rothbard’a göre Nozick’in risk kavramlaştırması, epeyce muğlak olması ve farklı anlam ve yorumlara açık bir ilkeye dayanması nedeniyle, tek meşru zor kullanımı olarak meşru müdafaa hakkını gören liberteriyen özgürlük nosyonu ile çelişir. Rothbard, Nozick’in argümanlarının yanlışlığını, Amerikan toplumunda suça en yatkın sosyal kesim olarak kabul edilen siyahî genç erkekler üzerine verdiği örnekle ortaya koymayı amaçlar. Rothbard’a göre Nozick’in özgürlük kuramından bakıldığında, diğer yaş, cinsiyet ve ırk gruplarına göre suç işleme potansiyelinin yüksek olduğu düşünülen siyahî

eylemlerin risk derecesinin hem de ödenecek tazminatın nasıl belirleneceğine ilişkindir. Yüksek riskli eylemlerin hangi ölçüte göre sınıflandırılacağı belli olmadığı gibi, bunu kimin yapacağı da açık değildir. Riskli eylemlerin yaratacağı fayda/maliyetin piyasa koşullarına göre belirleneceği kabul edildiğinde, bir eylemin verimli ya da verimsiz olduğunu önceden tayin etmek mümkün gözükmemektedir¹⁴⁶. Rothbard'a göre¹⁴⁷, Nozick her ne kadar insanların fayda skalalarının sabit, sayısal olarak ölçülebilir, başka kimselerce bilinebilir olduğunu iddia etse de, Avusturya İktisat Okulu'nun subjektif değer teorisi insanların fayda skalalarının değiştiği ve bireysel faydanın başkalarınınca ölçülmesinin ve bilinmesinin mümkün olmadığı gerçeğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, bir kimsenin başkalarının riskli eylemleri sonucu uğradığı zararın tam olarak ölçülmesi mümkün olmadığına göre, tazminat kişinin uğradığı kaybı tam olarak telafi edemez. Nozick'in yasaklama ve tazminat kavramları üzerinden, güvenlik hizmetlerinin bazı kişilere ücretsiz sunulduğu bir minimal devlete ulaşma çabası, kamusal mallar ve bedavacılık sorununu da gündeme getirir. Liberteryen düşünür Roy A. Childs¹⁴⁸ toplum üyelerinin bir kısmının korunma maliyetinin diğerleri tarafından karşılanması durumunda, egemen koruma şirketin müşterilerinin koruma hizmetine bedel ödemek yerine bağımsız kalmayı (bedavacılığı) tercih edeceğini, ayrıca, artan hizmet maliyetleri nedeniyle egemen koruyucu şirketin müşterilerini kaybederek "egemen" statüsünü yitireceğini öne sürer.

Bedavacılık (*free rider*) problemi, devletin olduğu her siyasal toplumda kamusal malların gerek finansmanında gerekse de maliyetinin âdil dağılımında önemli riskler yaratan bir konudur. Anarko kapitalistler minimal devletin bedavacılar yüzünden sürdürülebilir olmadığını, vergiler yoluyla güvenlik hizmetinin maliyetine katlanan kişilerin haklarının ihlâl edildiğini öne sürseler de, bu konunun, anarko kapitalizm için de çözülmeyi bekleyen bir sorun olduğunu vurgulamak gerekiyor. Piyasa anarşizminde güvenlik ve adâlet hizmetlerini sunan çok sayıda koruma şirketi olmakla beraber, herhangi bir şirketten hizmet almayı tercih etmeyen bağımsızların da varlığını sürdüreceği kabul edilmektedir. Anarko kapitalist sistemde, toplum üyelerinin bir kısmının hizmet satın almak istememesinde, piyasadaki güvenlik firmalarının faaliyetlerinin yarattığı "güven" ve "huzur" ortamının etkili olduğu söylenebilir. Yerleşmiş bir hukuk düzeni sayesinde çatışma yerine barış ve uzlaşmanın

gençlerin, risk içermeyecek yaşa gelene kadar bir yerlere kilitletmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Oysa, liberteryen toplumda, eylemlerinin içerdiği risk nedeniyle, bir kişinin özgürlüğünden peşinen mahrum bırakılması asla düşünülemez, aksi bir durum, açıkça özgürlüklerin ihlaline neden olur (Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s.238-239)

146 Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, s.142. ; Childs, a.g.e., s. 6.

147 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 244.

148 Childs, a.g.e., s. 31.

egemen olmasının, insanları bağımsız kalmaya, yani bu hizmetlerden bedava faydalanmaya teşvik edeceği açıktır. Nozick'in minimal devlet kuramında bu hizmetler için bir bedel öngörülmüş iken, anarko kapitalistler ya bu sorunu görmezden gelmekte ya da koruma birimleriyle bağımsızlar arasındaki ilişkinin nasıl şekilleneceğine ilişkin ikna edici tezler geliştirememektedir. Nozick'in kuramına teorik ve tarihsel açıdan çeşitli eleştiriler yöneltmek mümkündür. Ancak risk, yasaklama ve tazminat kavramları üzerine inşa ettiği siyaset teorisiyle Nozick barışçıl bir siyasal topluma (minimal devlete) bireylerin doğal haklarını ihlâl etmeden ulaşılabileceğini kanıtlayarak, siyasal toplumun devamı açısından güvenlik hizmetlerinin toplumun tüm üyelerine, bir kısmı maliyetine katlanmasa dahi, sunulması gerektiği tezini ikna edici şekilde ortaya koymuştur.

Locke'tan itibaren liberaller siyasal gücü esas itibariyle üç ana fonksiyonla bağlantılı şekilde anlamışlardır: 1- Kamusal faaliyetleri düzenleyen hukuk kurallarını koyma ve gerektiğinde değiştirme, 2- Kuralların uygulanmasından kaynaklanan ihtilâfları çözme, 3- Gerektiğinde kuralları ihlâl edenlere karşı ceza/müeyyide uygulama, zora başvurma¹⁴⁹. Bu fonksiyonlar barışçıl bir toplumsal/siyasal sistem için gerekli olmasına rağmen, anarko kapitalist teorisyenler objektif ve tarafsız hukuk kurallarını uygulamak için meşru bir otoriteye ihtiyaç olduğu gerçeğini görmek istemezler. İnsanların kendi aralarında rıza temelinde kurdukları ekonomik ve sosyal ilişkilerin hakkaniyet temelinde sürdürülebilmesi, oluşabilecek ihtilâflara âdil çözümler üretilebilmesi için bir üçüncü tarafa ihtiyaç olduğu açıktır. Anarko kapitalistlerin bir diğer yanılgısı, Mises'in¹⁵⁰ de vurguladığı gibi, gerek bireyler arasındaki gerekse de bireylerle koruyucu birimler arasındaki sözleşmelerin cebir/zor tehdidi olmadan tamamen kendi rızalarıyla uygulanmalarını beklemektir. Cebirin/zorun, bireysel özgürlük için kategorik olarak bir tehdit olsa da, özgürlükçü ve güvenli bir toplum için gerekli olduğu muhakkaktır.

Sonuç

Bireysel özgürlüğü ve mülkiyet hakkını öz-sahiplik ilkesine dayandıran liberteryenler toplumsal yaşamda mutlak ve sınırsız bir özgürlüğün hem kuramsal hem de pratik olarak mümkün olabileceğini öne sürerler. Liberteryenler, klasik liberaller gibi, metodolojik ve ontolojik açıdan bireyci olsa da, liberteryenizmin bireycilik tasavvuru normatif karakterlidir, yani özgül bir insan ve birey tasavvuruna dayanır. Rasyonalist doğal hukuk anlayışının bir sonucu

149 Freeman, *a.g.e.*, s. 47.

150 Mises, *a.g.e.*, s. 17.

olarak, liberteryen düşünürler, insanî gerçekliğin her anında ve her noktasında geçerli olabilecek, objektif/nesnel etik ilkelerinin bulunduğu, bireysel özgürlüğün doğasının ve sınırlarının bu ilkeler tarafından belirlenmesi gerektiğine inanırlar.

Bireysel özgürlüğe mümkün olabilecek en geniş sınırları çizmeyi isteyen liberteryenler, saldırmazlık aksiyomu ile, başkalarının haklarını ihlâl etmediği müddetçe, hiçbir eylemin kısıtlanmamasını savunurlar. Bu yönüyle, saldırmazlık aksiyomunun bireyi içinde yaşadığı çevreden bütünüyle soyutlayan, bireysel ve toplumsal gerçeklikten kopuk, atomistik bir birey tasavvuruna dayandığı söylenebilir. Saldırmazlık aksiyomu, liberalizmin negatif özgürlük yaklaşımının bir türevi gibi gözükmese de, iki noktada ondan ayrışır. Saldırmazlık aksiyomunda temel amaç, bireyin genel olarak özgürlük alanının değil, münhasıran mülkiyet hakkının korunmasıdır. Mülkiyet hakkından başka bir insan hakkı kategorisinin kabul edilmediği bu aksiyomda, mülkiyet hakkı kişinin hem bedeni hem de meşru yollardan kazandığı mallar ya da haklar üzerindeki kontrol yetkisini ifade eder. Dolayısıyla da, kişinin bir eşya üzerindeki mülkiyet hakkıyla kendi bedeni üzerindeki mülkiyet hakkı arasında bir fark ya da öncelik bulunmaz. Saldırmazlık aksiyomunu klasik liberalizmin negatif özgürlük nosyonundan ayıştıran diğer bir husus fiziksel saldırı ve açık/yakın tehditlerle sınırlanmış bir cebir kavramına dayanmasıdır. Liberteryenler toplumda kesintisiz bir özgürlüğün geçerli olabileceğini ileri sürseler de, bireysel özgürlüğün mülkiyet hakkını üzerinden tanımlanması, bireyler arasındaki özgürlük tartışmalarını “sıfır toplamlı bir oyun”a dönüştürebilir. Rothbard¹⁵¹ ve takipçileri bireysel ve toplumsal özgürlük tartışmalarının tamamının mülkiyet hakkı üzerinden çözülebileceğine, “kamusal” bir mal ya da haktan bahsedilemeyeceğine inanırlar. Bu temel aksiyomdan bir kişinin özgürlüğünün daha doğrusu mülkiyet hakkının artmasının bir başkasının özgürlüğünde/mülkiyet hakkında bir azalmaya, gerilemeye bağlı olduğu sonucuna ulaşmak zor değildir.

Liberteryenizmi, liberalizmin diğer türlerinden farklı kılan en önemli özellik, insan aklına bireysel ve toplumsal gerçekliği bütünüyle keşfedebilecek, insanın izlemesi gereken ilke ve kuralları belirleyebilecek bir güç atfetmesidir. Rasyonalist doğal hukuk anlayışının etkileri liberteryenlerin, bireysel özgürlüğün kapsam ve sınırlarıyla ilgili argümanlarında olduğu gibi anarşist toplum kuramlarında da kendini gösterir. Devletsiz ve saf özgürlükçü bir sistemin insanın rasyonalist doğasına en uygun sistem olduğu iddiası, anarko kapitalist toplum modelinin “kurucu rasyonalizm”in ürünü olduğu

151 Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, s. 111; Rothbard, *For A New Liberty: Libertarian Manifesto*, s. 118.

eleştirilerini gündeme getirir. Bu aynı zamanda klasik liberalizmin toplumsal değişimin temel dinamizmiyle ilgili önermeleriyle de çelişir. Hume-Hayek geleneğinde anlam bulan kendiliğinden doğan düzen anlayışına göre, düzen, bireylerin sürekli değişen istek ve ihtiyaçlarına bağlı olarak, özgül bir plân/amaç yerine sayısız insanın münferit eylemleriyle kendi dinamizmi içinde doğar, gelişir ve değişir¹⁵². Liberalizmin kendiliğinden doğan düzen yaklaşımının tersine, liberteryenizmde, değişimin rasyonel ve bilinçli tercihlerin ürünü olduğuna inanılır. Bu nedenle de ulaşılabilecek hedef önceden bellidir, yani anarko-kapitalizmdir. Bununla birlikte, bu değişimin nasıl olacağı belli değildir. Başka bir ifadeyle, toplumun tamamının ya da önemli kısmının istemediği bir durumda, anarko-kapitalist modele nasıl geçileceğinin bir cevabı yoktur. Kendiliğinden işleyen düzen fikrini güvensiz bulan liberteryenler için geriye kalan tek seçenek, bir otoritenin toplumu “ideal” yapıya dönüştürmesini beklemektir.

Anarko kapitalizm, özgürlükçü bir topluma ancak devletin güvenlik ve hukuk alanındaki cebir tekelinin ortadan kalkmasıyla ulaşılabileceği tezine dayanır. Anarko kapitalistler cebir ile özdeşleştirdikleri devleti, toplumsal yaşamda bireysel hak ve özgürlükler için yegâne tehdit kaynağı olarak görürler. Anarko kapitalistlerin liberal teorinin sınırlı devlet kuramına yönelttiği eleştirilerde, argümantasyon açısından avantajlı oldukları nokta, insanlık tarihindeki savaş, şiddet, baskı ve hak ihlallerinin ağırlıklı kısmının devletler eliyle işlenmiş olmasıdır. Bu durum, anarko-kapitalistlerin kurumsal olarak devlet denilen aygıtta karşı duydukları nefreti anlaşılır kılabılır. Ne var ki, devlet denilen kuruma atfedilen “cebir” ve “suç” olgularının hepsinin insan menşeli olması, tek başına devletin kurumsal olarak ortadan kalkmasının toplumsal yaşamda mutlak özgürlüğe ve barışa ulaşmamızı garanti edemeyeceğimizi düşündürmektedir.

Liberteryen düşünür Rothbard’a göre¹⁵³ devlet denilen kurum esasında toplumun çıkarlarını kendisi için kullanan kişi veya gruplardan başka bir şey değildir. Bu yaklaşımda, devletin bireysel hak ve özgürlükleri ihlâl ettiğinden bahsedildiğinde, esasen, bu kurumu yöneten, onun adına kararlar alan kişiler kastedilir. Sınırsız güç ve otoritenin kötüye kullanılmasının devlete özgü bir olgu olmadığı açıktır. Anarko kapitalist toplumda piyasa ve rekabet koşullarına bağlı olarak tekel hâline gelen bir özel güvenlik firmasının gücü kötüye kullanmayacağından emin olmamızı sağlayacak bir şey yoktur. Liberteryenler, çelişik şekilde, liberalizmin “sınırlı devlet ilkesini” tarihin hiçbir

152 Yayla, *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*; Barry, *Tradition of Spontaneous Order*.

153 Rothbard, *Eşitlikçilik-Doğaya Bir Başkaldırı*, s. 37.

döneminde uygulanamamış, ütöpik bir ideal olarak görürken, adâlet ve güvenlik hizmetlerinin bütünüyle serbest piyasa koşullarında özel firmalarca sunulduğu anarko kapitalist toplumun gerçekçi ve uygulanabilir bir model olarak sunar ve savunurlar. Ancak, ilgili literatür tarandığında, bu makalede de iddia edildiği üzere, anarko kapitalistlerin bu tür bir sistemin var olmasının mümkün ve başarıyla işleminin kesin olduğuna inanmamızı sağlamaya yeterli miktarda ve güçte argüman sunamadığı görülmektedir.

Kaynakça

- ARISTOTELES, *Nikomakhos'a Etik*, Bütün Yapıtları -5, çev.: Furkan Alderin, Say Yayınları, İstanbul 2014.
- ARNHART, Larry, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, çev.: Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara 2004.
- BARRY, Norman P., "Tradition of Spontaneous Order", *Literature of Liberty*, Vol. 5, N. 2, Summer, 1982, ss. 7-58.
- BARRY, Norman P., *On Classical Liberalism and Libertarianism*, The Macmillan Press, London 1986.
- BARRY, Norman P., The Concept of "Nature" in Liberal Political Thought", *Journal of Libertarian Studies*, Vol. VIII, N.1, 1986, ss.1-17.
- BARRY, Norman P., *Modern Siyaset Teorisi*, çev.: Mustafa Erdoğan-Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara 2003.
- BAŞDEMİR, Hasan Yücel, *Liberalizm Ahlâkî Temeller*, Liberte Yayınları, Ankara 2009.
- BLOCK, Water, "Toward A Libertarian Theory of Inalienability: A Critique of Rothbard, Barnett, Smith, Kinsella, Gordon, And Epstein", *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 17, No. 2, 2003, ss. 39-85.
- CHILDS, Roy A., "The Invisible Hand Strikes Back", *Journal of Libertarian Studies*, Vol.1, No. 1, 1977, ss. 23-33.
- COLUMAN, Paul, "For A New Libertarianism: Problems and Perspectives in The Thought of Ayn Rand, Murray Rothbard And David Friedman", *Philosophical Notes*, No. 39, 1996, ss.1-10.
- DRURY S.B., "Locke and Nozick on Property", *Political Studies*, Vol.30 , N. 1, 1982, ss.28-41.
- EABRASU, Marian, "Rothbard's and Hoppe's Justifications af Libertarianism: A Critique", *Politics Philosophy Economics*, Vol. 12, 2013, ss. 288-307.
- ERDOĞAN, Mustafa, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1998.
- ERDOĞAN, Mustafa, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Yayınevi, Ankara 2007.
- ERDOĞAN, Mustafa "Liberalizme Yeniden Bakış: Tarihi ve Felsefi Temelleri", *Liberalizmin El Kitabı*, (Ed. Cennet Uslu), Kadim Yayınları, Ankara 2013, ss.51-83.
- FESER, Edward, "Self-Ownership, Abortion, and The Rights Of Children: Toward a More Conservative Libertarianism", *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 18, No. 2, ss. 91-114.
- FREEMAN, Samuel "İlliberal Liberteryenler", çev.: Atilla Yayla, *Hangi Liberalizm*, (Ed. Atilla Yayla), Liberte Yayınları, Ankara 2013, ss. 11-76.

- FRIEDMAN, David, *The Machinery of Freedom: Guide to Radical Capitalism*, 2nd Edition, , Open Court Publishing, Chicago and La Salle, Illinois,1995.
- HAMOWY, Ronald, *The Encyclopedia of Libertarianism*, (Ed. R. Hamowy), London- Sage Publications, Singapore-New Delhi 2008.
- HOBBS, Thomas, “Leviathan’dan Seçme Parçalar”, çev.: Semih Lim, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar - Yeni Çağ-*, Der. Mete Tunçay, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, ss. 209-51.
- HOPPE, Hans Herman, *The Economics and Ethics of Private Property*, Second Edition, Ludwig von Mises Institute, Auburn- Alabama 2006.
- HOPPE, Hans Herman, “Takdim”, *Özgürlüğün Etiği*, çev. Recep Tapramaz, Liberte Yayınları, Ankara 2009.
- HOPPE, Hans Herman, *The Private Production of Defense*, Ludwig von Mises Institute, Auburn- Alabama 2009.
- KROY, Moshe, “Political Freedom and Its Roots in Metaphysics”, *Journal of Libertarian Studies*” Vol.1, No. 3, ss. 205-13.
- LOCKE, John (2002), “Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme’den Seçme Parçalar”, çev. : Mete Tunçay, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar: Yeni Çağ*, (Der. Mete Tunçay), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, ss.261-93.
- MACK, Eric ve Gerald F.Gaus, “Classical Liberalism and Libertarianism” *The Handbook of Political Theory*”, (Ed. Gerald Gaus and Chandran Kukathas) Sage Publications, London 2004.
- MACK, Eric “Robert Nozick’s Political Philosophy”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/nozick-political/> (erişim:10.09.2018)
- MISES, Ludwig von, *Liberalism: Classical Tradition*, The Ludwig von Mises Institute, Auburn-Alabama 2005.
- NARVESON, Jan, *The Libertarian Idea*, Temple University Press, Philadelphia 2008.
- NOZICK, Robert, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, çev.: Alişan Oktay, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, **İstanbul** 2006.
- RAND, Ayn, *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul 2006.
- RAND, Ayn, *Kapitalizm: Bilinmeyen İdeal*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları. İstanbul 2004.
- RASMUSSEN, Douglas B. and J.Den Douglas UYL , *Norms of Liberty: A Perfection Basis For Non-Perfectionist Policies*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 2005.
- ROTHBARD, M.N., “Society without a State”, *Libertarian Forum*, Vol. VII, No.1, 1975, ss. 3-5.
- ROTHBARD, M. N., *Power and Market-Government and Economy*, Sheed Andrews and Mcmeel Inc, Kansas City 1977.
- ROTHBARD, M. N., “Law, Property Rights and Air Pollution”, *Logic of Action Two*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham UK 1997, ss. 121-170.
- ROTHBARD, M. N., *For A New Liberty: Libertarian Manifesto*, Fourth Edition, Fox&Wilkes, San Francisco 2006.
- ROHBARD, M.N., *Özgürlüğün Etiği*, çev.: Recep Tapramaz, Liberte Yayınları, Ankara 2009.
- ROHBARD, M.N., *Eşitlikçilik-Doğaya Bir Başkaldırı*, çev.: Mustafa Acar, Liberte Yayınları, Ankara 2009.

- SMITH, George, "Defending-non-aggression-principle-reply-matt-zwolinski-part-2" <https://www.libertarianism.org/publications/essays/excursions/defending-non-ggression-principle-reply-matt-zwolinski> , 2013.
- TANER, Ahmet, *Murray N. Rothbard (Liberal Gelenekte ve Siyaset Felsefesindeki Yeri)*, Liberte Yayınları, Ankara 2010.
- TANER, Ahmet , "Çağdaş Liberalizmde Yeni Yol Ayrımı: Anarko Kapitalist Liberalizme Karşı Minimal Devletçi Liberalizm", *Liberal Düşünce Dergisi*, No. 69-70, Ankara 2013, ss. 227-243.
- TOFFLER, Alvin "The Playboy Interview with Ayn Rand", *The Libertarian Reader*, (Ed. David Boaz), The Free Press, New York, London, Toronto, Sydney, Singapore 1997, ss. 161-168.
- USLU, Cennet, "Robert Nozick: Anarko-Kapitalizme Karşı Minarkizm", *Liberal Düşünce*, Yaz-Sonbahar, Ankara 2007, ss.143-169.
- USLU, Cennet, "Objektif ve Subjektif Doğal Hak Arasında Meta-Normatif İlkeler", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Vol. 12, No. 1, Sivas 2011, s. 87-105.
- YAYLA, Atilla, *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*, 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2000.
- YAYLA, Atilla, *Liberalizm*, 4. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2008.
- YOUNINS, Edward, "Ayn Rand and F. A. Hayek: A Comparision" *Libertarian Papers*, Vol. 9, No. 1, 2017.
- ZWOLINSKI, Matt, "Six Reasons Libertarians Should Reject the Non-Aggression Principle," <https://www.libertarianism.org/blog/six-reasons-libertarians-should-reject-non-aggression-principle>, 2013 (erişim. 09.09.2018)
- ZWOLINSKI, Matt, "Property Rights, Coercion, and the Welfare State", *The Independent Review*, Vol. 19, No. 4, Spring, 2015, s. 515-529.
- ZWOLINSKI, Matt, "The Libertarian Nonaggression Principle", *Social Philosophy and Policy*, Vol. 32, No. 2 , 2016, s. 62-90.
- ZWOLINSKI, Matt, "Libertarianism", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/libertar/> 2018.